

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди**

**Методичні рекомендації з навчальної дисципліни
«ПІДГОТОВКА ВИСТАВ У ЗАКЛАДАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

**Для здобувачів вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня 1-го року денної та заочної
форми навчання факультету дошкільної освіти**

Харків2020

Укладач: Давидова М.О.

Рецензенти:

Мельникова У.П. – канд. мистецтвознавства, доцент
завідувач кафедри дизайну ХНПУ імені Г.С.Сковороди

Назаренко Г.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри
методики дошкільної та початкової освіти КЗ (ХОНМІБО).

Методичні рекомендації до проведення практичних занять з навчальної дисципліни «Підготовка вистав у закладах дошкільної освіти» містять організаційно-методичні вказівки, перелік практичних завдань, залікових модулів, робочий тематичний план та завдання для самостійної роботи студентів за модульною системою, питання для обговорення та співбесіди, творчі та тестові завдання.

У представлених методичних рекомендаціях надано матеріали з історії та сучасності лялькового театру, розроблено у доступній формі систему вправ, що допоможе ефективно навчитися студентам театральної та художньої грамотності, володіти основами виготовлення театрального реквізиту для дитячого театру ляльок.

Методичні рекомендації з навчальної дисципліни «Підготовка вистав у закладах дошкільної освіти» Для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1-го року денної та заочної форми навчання факультету дошкільної освіти – Харків, 2020. – 72 с. Видання доповнене та передруковане.

Затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди,
Протокол № 11 від 02.12.2012 р.

Видано за рахунок упорядника

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
Давидова М.О.

Зміст

I. Короткі відомості про навчальну дисципліну «Підготовка вистав у ЗДО»	4
II. Структура виконання практичних робіт	5
III. Завдання до самостійної роботи	15
IV. Питання до співбесіди (модульний контроль)	24
V. Тестові завдання для підсумкового контролю	25
VI. Питання до іспиту	38
VII. Види контролю	40
VIII. Список основної та додаткової літератури	41
IX. Матеріально-технічне забезпечення навчальної дисципліни ...	44
X. Словник термінів	45
XI. Додатки	49

1. Короткі відомості про навчальну дисципліну «Підготовка вистав у ЗДО»

Призначення навчальної дисципліни «Підготовка вистав у ЗДО» полягає в ознайомленні студентів з внутрішнім світом лялькового театру, його можливостями та неповторністю, розмаїттям засобів вираження, теоретичним та методичним досвідом творчого застосування знань та вмінь в практичній педагогічній діяльності у сфері організації дитячого театального середовища в навчально-виховному процесі закладів дошкільної освіти. Театральне мистецтво за своєю основою синтетичне. Воно поєднує в собі елементи різних видів мистецтв: драматургію, музику, виразне слово, образотворче і навіть хореографічне мистецтво. Практичні заняття розвивають у студентів культуру мови, дають можливість розкрити різні сторони творчих здібностей і нахилів, сприяють їх всебічному розвитку.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є оволодіння студентами основними положеннями методики організації дитячого театру ляльок у закладах дошкільної освіти.

Метою вивчення навчальної дисципліни є базова підготовка майбутнього фахівця до теоретичного та практичного застосування знань, розвиток творчого потенціалу шляхом засвоєння і практичного закріплення основних елементів акторської майстерності: сценічною увагою і мовою, сценічними рухами, техніками ляльководіння, сценічним виконанням вокальних номерів в образі лялькових персонажів, фізичною свободою, фантазією, умінням спілкуватися, правдивою дією у запропонованих обставинах, що дозволить майбутнім вихователям бути організаторами лялькових вистав у закладах дошкільної освіти.

Основними завданнями вивчення дисципліни є: визначення місця театального мистецтва у роботі майбутнього вихователя з дітьми в дитячих установах, створення умов для розвитку творчих здібностей, формування моральних цінностей і орієнтирів особистості, забезпечення естетичного виховання, позитивного ставлення до різних видів мистецтва, необхідність їх поєднання у роботі лялькового театру.

Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

знати: історію виникнення лялькового театру; основні театральні поняття та визначення; основні елементи театального мистецтва; специфіку організації лялькового театру; театральну лексику; жанри літератури та народної пісні; особливості лялькових театрів різних народів, зокрема старовинного українського народного театру - вертепу; основні техніки ляльководіння; різні системи керування ляльками; елементи сценічної грамоти.

вміти: володіти основними техніками ляльководіння ляльок усіх систем; працювати з лялькою на грядці ширми; виготовляти ляльки та декорації; володіти навичками написання сценарію лялькової вистави;

володіти акторською майстерністю; використовувати усі елементи акторської гри;

володіти пластикою рук; виразністю та чіткістю мови, дикції, способу зміни голос та імітації звуків і голосів; виконувати музичні, танцювальні номери; планувати, організовувати і результативно здійснювати навчально-виховну роботу з дошкільниками, передбачаючи, варіативність змісту та форм організації діяльності дитячого театру ляльок;

планувати й організовувати різні форми співпраці з батьками вихованців, створювати сприятливе середовище, позитивний емоційний мікроклімат у спілкуванні з дітьми.

2. Структура виконання практичних та самостійних робіт.

Практичні роботи є важливою складовою навчального процесу. Система вузівської освіти повинна володіти широким спектром засобів, що дають не тільки знання, а і розвивають уміння. Практична робота – це вид навчальної діяльності, в якому студенти оперуючи засвоєним теоретичним матеріалом, виконують певне завдання за зразком показаним викладачем, або за інструкцією чи алгоритмом, який завершується чітко визначеним результатом, де результат повинен бути практично значущий для студентів.

Активна практична робота студентів можлива тільки при наявності серйозної та стійкої мотивації. Одним з найсильніших мотивуючих факторів є підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності. Також, мотиваційним чинником в практичній роботі є особистість викладача. Викладач може бути прикладом для студента як професіонал, як творча особистість, що має досвід в сфері художньої діяльності. Перед виконанням практичної роботи викладач звертає увагу студентів на особливості її опрацювання та тематику, а також на ступінь проблемності та творчі підходи в розкритті інформаційного матеріалу.

Отже, практичні роботи виконуються під безпосереднім керівництвом та контролем викладача в рамках учбового розкладу аудиторних занять, а також у часових рамках самостійної роботи студента вдома.

Визначаючи зміст самостійної роботи студентів, необхідно передбачати не лише засвоєння предметних знань і вмінь, але й виконання завдань, які впливатимуть на формування всебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця. Індивідуальні завдання є однією з форм самостійної роботи студентів, яка передбачає створення умов для реалізації творчих можливостей студентів і має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти одержують в процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

Модуль 1. Театральне мистецтво та майстерність актора.

Тема 1.1. Шляхи розвитку театру ляльок. Пластика та сценічний рух.

Історія виникнення лялькового театру.

Акторське мистецтво як вид художньої творчості.

Виховна функція театру.

Народні джерела театрального мистецтва

Фізична та технічна підготовка руки до водіння лялькою.

Пластичні можливості руки.

Вправи з пальцями та кистями рук для тренування їх пластичних можливостей.

Етюди з руками на фантазію (театральний зоопарк).

Рука з кулькою як найпростіша лялька, спроби створення різних характерів. Етюди та вправи на пластику сценічних рухів.

Етюди на передання настрою музичного твору акторськими засобами.

Вправи на увагу, зіграність та взаєморозуміння.

Література:

1. Сорокіна Н. Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.

2. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А.П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

3. Тимофеева О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофеева. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

4. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.

5. Українська мозаїка: книга для читання в дошкільному закладі і родинному колі / упоряд.: Н.І. Вакуленко, Л.В. Гураш, О.П. Долинна, О.В. Низковська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 512 с

6. Яковенко Л.В. Театр у дитячому колективі. Київ: Ранок, 2017. 144с.

Питання до самоконтролю:

Що таке театр ляльок

Мистецтво театру ляльок, його відмінності від інших видів мистецтва, видів театрів, театральних жанрів

Які є немовні засобами виразності мови.

Практична робота: Опрацювати вправи на розвиток рухових здібностей, уміння користуватися жестами; розвивати вміння на сценічному майданчику рухатися вільно, рівномірно, не зустрічаючись один з одним; розвивати вміння передавати за допомогою рухів, жестів характер героя.

Пластичні ігри й вправи. Володіти театральними визначеннями, поняттями, термінологією.

Тема 1.2 Сценічна мова. Тренінг мовленнєвого апарату.

Техніка сценічного дихання.

Техніка сценічної мови.

Вправи на уміння спілкуватися, на розвиток уваги.

Вправи, пов'язані з постановкою дихання, дикції, виховання голосу. Орфоепічно правильна вимова слів, звукосполучень.

Вправи на розвиток почуття ритму (використання простих скоромовок, які виконуються під музику)

Вправи з розвитку артистичності виконання (спів пісень та музичних вправ, у яких звертається увага на музичний образ, характер виконання, тембр голосу, смислові зупинки)

Література:

1. Артемова Л. В. Театр і гра. Київ: Каравела, 2002. 291 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Настільна книга керівника дошкільного навчального закладу. Частина 5 / упоряд.: Т. В. Панасюк, С. І. Нерянова, А. А. Грищенко. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с. – С. 5–31.
3. Веселинка: збірник розваг. Книга 1 / авт.-упоряд. Л. В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 256 с.
4. Веселинка: збірник розваг. Книга 2 / авт.-упоряд. Л. В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 224 с.
5. Вистави для малят / авт.-упоряд. Г.В. Заренок. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 80 с.
6. Затія-дивоглядія: Як зробити ляльковий театр другом кожної дитини / авт.-упоряд.: О.О. Тимофєєва, О.В. Борисенко. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 176 с.: 8 іл.

Питання до самоконтролю:

Які є техніки сценічного дихання.

Які є техніки сценічної мови.

Що таке орфоепічно правильна вимова слів.

Практична робота:. Опрацювати дихальні та артикуляційні вправи. Вправи на дикцію. Творчі ігри зі словами. Скоромовки, лічилки. Діалоги. Мовні ситуації, їх аналіз. Імітаційні мовні ігри. Вправи на розвиток голосового апарату (вокальні вправи, музичні віршики, частівки, лічилочки з елементами гри). Прослуховування записів майстрів художнього слова, аудіозаписів народної творчості (казки, байки.) Розучування пісень та музичних номерів до вистави.

Тема 1.3 Розвиток акторських здібностей. Основи акторської гри.

Види ляльок.

Рухливі ігри з елементами театралізації: творчі ігри-заняття, гра-драматизація.

Освітньо-розвиваючі ігри на розвиток зорової пам'яті, швидкості реакції; розвиток логічного та образного мислення, спостережливості.

Вправи для розвитку чуття ритму.

Звуконаслідування різним шумам, співам птахів, крикам тварин.

Знайомство з образами героїв казок за допомогою музики, слова.

Індивідуальні та групові етюди.

Вправи та етюди на сценічну увагу і на звільнення м'язів, на розвиток фантазії та уяви, дії в умовах вимислу, дії з уявними предметами, фізичне самопочуття, оцінка подій, ставлення до речей, партнера, місця дії, зміна ставлення до партнера, місця дії, предметів; мета і дія.

Тематичні етюди, сценки у «живому» плані та з ляльками.

Показ ляльок різних систем, особливості управління.

Література:

1. Сорокіна Н.Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.

2. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А. П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

3. Тимофеева О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофеева. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

4. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с/

Питання до самоконтролю:

Які є види театральних ляльок.

Особливості театального мистецтва.

Види театрів.

Творчі ляльок.

Сучасне обладнання театру.

Театральні ігри: загальнорозвиваючі, спеціальні.

Практична робота:. Розігрування міні-сценок. Прослуховування аудіоказок, театралізованих творів. Вправи на освоєння елементів внутрішньої психотехніки. Вправи на розвиток дотику, уяви, фізичну пам'ять. Театрально-творчі і навчальні вправи й ігри на дії з уявними предметами або на пам'ять фізичних дій. Ігри на розвиток макрорухів, рухової динаміки та

пластики тіла, мікрорухів, м'язових груп та координацію рухів тіла. Перевірка знання спеціальної термінології

Модуль 2. Техніки ляльководіння.

Тема 2.1. Організація театру картинок в дитячих установах.

Методика організації театру картинок в закладах дошкільної освіти.

Картинки на картоні: технологія виготовлення картинок та декорацій до них;

Розробка ескізів ляльок і декорацій у масштабі. Безпосереднє виготовлення статичних і динамічних картинок-ляльок за певним сценарієм. Розфарбування виробів.

картинки на фланелі: виготовлення екрану (фланелеграф). Основні способи виготовлення картинок на фланелі. Виконання плоских ляльок. Виготовлення декорацій. Розфарбування.

Література:

1. Вольська О.В. Граємо в казку. Настільний театр. Київ: Ранок, 2017. 32с.
2. Сорокіна Н. Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.
3. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А. П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.
4. Тимофеева О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофеева. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

Питання до самоконтролю:

Проаналізувати особливості організації театру картинок у роботі з дошкільниками.

Проаналізувати особливості організації театру на фланелеграфі у роботі з дошкільниками.

Перелічіть основні виражальні засоби театру картинок

Практична робота: Розробка ескізів ляльок і декорацій відповідно обраної п'єси. Виготовлення статичних і динамічних картинок-ляльок за певним сценарієм. Розфарбування виробів. Виконання плоских ляльок на фланелеграфі. Виготовлення декорацій. Розфарбування. Підбір музичного репертуару. Запис тексту і музики до вистави. Робота над акторською майстерністю.

Тема 2.2. Технологія виготовлення ляльок-іграшок.

Методика організації театру іграшок в закладах дошкільної освіти.

Розробка ескізів ляльок і декорацій у масштабі. Безпосереднє виготовлення іграшок і декорацій у матеріалі за ескізами в натуральну

величину, відповідно до змісту п'єси. Прикрашання та розфарбування виробів.

Література:

1. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.

2. Українська мозаїка: книга для читання в дошкільному закладі і родинному колі / упоряд.: Н.І. Вакуленко, Л.В. Гураш, О.П. Долинна, О.В. Низковська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 512 с

3. Яковенко Л.В. Театр у дитячому колективі. Київ: Ранок, 2017. 144с.

4. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Маски. Київ: Ранок, 2017. 66с.

5. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Сценарії. Київ: Ранок, 2017. 76с.

Питання до самоконтролю:

Проаналізувати особливості організації театру іграшок у роботі з дошкільниками.

Матеріали та інструменти які використовують при виготовленні театру іграшок.

Практична робота: Виготовлення іграшок і декорацій відповідно сценарію обраної п'єси. Наведіть приклади: Розповідь, бесіда, ігри, діалоги за участю ляльок-іграшок, акторські розминки, розігрування сценок

Тема 2. 3. Робота над виставою з рукавичними ляльками

Методика організації театру рукавичної ляльки в закладах дошкільної освіти.

Читання п'єси, визначення теми, ідеї. Розподіл ролей, проби.

Етюди з ляльками на матеріалі п'єси.

Вправи з лялькою на ширмі. Знайомство з рухами ляльки.

Репетиції вистави за частинами, встановлення мізансцен, пластичної та мовної поведінки героїв.

Монтувальні репетиції; прогони; генеральна репетиція, підсумковий виступ.

Література:

1. Макаренко Л.В. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л.В. Макаренко. Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.

2. Макаренко Л.В. Екскурсія до театру / Л.В. Макаренко // Джміль. 2002. – № 4. С. 14 – 15.

3. Макаренко Л.В. Вітаю тебе, театре! / Л.В. Макаренко // Джміль. 2004. – № 2. С. 10 – 11.

4. Народні перлини для маленької дитини / упоряд. О. Яловська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 408 с.

5. Сорокіна Н.Ф. Граємо в ляльковий театр / Н. Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.

6. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А. П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

7. Тимофєєва О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофєєва. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

8. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.

Питання до самоконтролю:

Проаналізувати особливості організації театру рукавичної ляльки у роботі з дошкільниками.

Структура дитячого театру ляльок

Способи керування рукавичною лялькою.

Практична робота:

Розробка ескізів ляльок і декорацій у масштабі.

Безпосереднє виготовлення рукавичних ляльок і декорацій у матеріалі за ескізами в натуральну величину, відповідно до змісту п'єси.

Прикрашання та розфарбування виробів. Тематичні етюди з ляльками на матеріалі п'єси. Відпрацювання рухів рукавичних ляльок на ширмі.

Тема 2.4. Техніка ляльководіння тростинної ляльки. Постановка вистави з тростинними ляльками.

Методика організації театру тростинної ляльки в закладах дошкільної освіти.

Виразні особливості тростинної ляльки, їх відмінність від ляльок інших систем.

Варіанти ходи тростинної ляльки.

Вправи з гапітом (координація рухів голови з руками, робота двома тростинами одночасно).

Вправи на точність погляду («постріли– очима»).

Визначення теми, ідеї п'єси. Етюди з ляльками.

Встановлення мізансцен, розведення картин, робота над пластичним рішенням образів.

Репетиції вистави по частинах і картинах; на ширмі, прогони та монтувальні репетиції. Генеральна репетиція та виступ перед глядачами.

Література:

1. Сорокіна Н.Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.

2. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А.П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

3. Тимофеева О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофеева. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

4. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.

5. Українська мозаїка: книга для читання в дошкільному закладі і родинному колі / упоряд.: Н.І. Вакуленко, Л.В. Гураш, О.П. Долинна, О.В. Низковська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 512 с

6. Яковенко Л.В. Театр у дитячому колективі. Київ: Ранок, 2017. 144с.

7. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Маски. Київ: Ранок, 2017. 66с.

8. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Сценарії. Київ: Ранок, 2017. 76с.

Питання до самоконтролю:

Проаналізувати особливості організації театру тростинної ляльки у роботі з дошкільниками.

Принцип керування тростинною лялькою.

Практична робота: Розробка ескізів ляльок і декорацій у масштабі. Виготовлення тростинних ляльок і декорацій у матеріалі відповідно до змісту п'єси. Прикрашання та розфарбування виробів. Читання п'єси та розподіл ролей згідно з бажаннями, амплуа та голосових даних. Музично-пластичні імпровізації з тростинними ляльками. Тренувальні вправи з техніки володіння тростинною лялькою на ширмі. Репетиції невеличкої вистави з тростинними ляльками або сценок на основі казок. Складання словника термінів.

Тема 2.5. Техніка ляльководіння «відкритого» способу керування.

Методика організації театру ляльок «відкритого» способу керування в закладах дошкільної освіти.

Особливості техніки «відкритого» способу водіння.

Техніка водіння планшетних ляльок.

Техніка водіння штокових маріонеток.

Техніка водіння міміруючих ляльок.

Особливості гри тантамаресок.

Маски та майданні ляльки.

Тематичні етюди та концертні номери з планшетними ляльками.

Взаємодії ляльководи з лялькою при роботі у відкритий спосіб.

Спілкування актора «живого» плану з лялькою; гротескна пластика (актор-лялька, актор у масці).

Література:

1. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А.П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

2. Тимофеева О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофеева. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

3. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.

Питання до самоконтролю:

Проаналізувати особливості організації театру ляльок «відкритого» способу керування у роботі з дошкільниками

Які є техніки водіння ляльок «відкритого» способу керування.

Яка роль ляльководи при роботі з ляльками у відкритий спосіб.

Практична робота: Виготовлення маріонеток, масок та ростових ляльок і декорацій у матеріалі відповідно до змісту п'єси. Театрально-творчі навчальні вправи на освоєння сценічного простору, розвитку пластичної виразності, рухових здібностей з ляльками «відкритого» способу керування.

Тема 2.6. Пошук зображувальних можливостей ляльки у запропонованих обставинах твору.

Етюди на гру з предметами.

Етюди з ляльками за матеріалами твору.

Вправа на вміння рухатися, об'єднуючи словесні дії з рухами.

Етюди на органічну дію у запропонованих обставинах, на розвиток становлення до речей, місця дії.

Удосконалення уяви, фантазії, уваги, творчої ініціативи, ритмічності, пластичності рук, вивчення спеціальних сценічних прийомів, уміння користуватися різноманітними типами ляльок, вивчення манер, характерних для казкових тварин, істот.

Пошук виконання окремих дій, трюків, прийомів.

Література:

1. Веселинка: збірник розваг. Книга 1 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 256 с.

2. Веселинка: збірник розваг. Книга 2 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 224 с.

3. Вистави для малят / авт.-упоряд. Г.В. Заренок. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 80 с.

4. Затія-дивоглядія: Як зробити ляльковий театр другом кожної дитини / авт.-упоряд.: О.О. Тимофеева, О.В. Борисенко. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 176 с.: 8 іл.

5. Куфко Н. Театралізовані ігри з дітьми дошкільного віку / Н. Куфко // Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2000. № 19 – 20. С. 3.

6. Макаренко Л.В. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л.В. Макаренко. Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.

7. Макаренко Л. В. Екскурсія до театру Джміль. 2002. – № 4. С. 14 – 15.

8. Макаренко Л. В. Вітаю тебе, театре! / Л. В. Макаренко // Джміль. 2004. – № 2. С. 10 – 11.

Питання до самоконтролю:

Проаналізувати зображувальні можливості ляльки у запропонованих обставинах твору

Характерні етюди і вправи на органічну дію у запропонованих обставинах

Практична робота: Узагальнення й систематизація знань і вмінь роботи над роллю, дії у запропонованих обставинах. Створення й постановка спектаклю на основі всесвітньої та української драматургії. Підготувати етюди на органічну дію у запропонованих обставинах, на розвиток становлення до речей, місця дії. Перевірка знання спеціальної термінології

Тема 2.7. Робота над репертуаром. Постановча та концертна діяльність.

Добір оптимального для даного колективу репертуару (кращі зразки вітчизняної та зарубіжної драматургії).

Ретельний підбір вправ і музичного супроводу, їх відповідність обраної п'єси.

Розробка постановчого плану.

Читання п'єси, визначення теми, ідеї.

Розподіл ролей, проби.

Ознайомлення з пластичними можливостями ляльок; пошук характерів героїв; пошук характерності поведінки героїв.

Етюди на матеріалі п'єси.

Репетиція вистави за картинами, діями.

Вправи на розвиток умінь володіти простором за ширмою.

Обігривання ляльками всіх предметів декорації, бутафорії, робота над перевтіленням. Відпрацювання переходу з однієї дії в другу, уточнення і закріплення мізансцен.

Монтувальні репетиції, прогони, генеральна репетиція, добродійні виступи в дитячих установах. Обговорення виступу.

Література:

1. Куфко Н. Театралізовані ігри з дітьми дошкільного віку / Н. Куфко // Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2000. № 19 – 20. С. 3.
2. Макаренко Л.В. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л.В. Макаренко. Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.
3. Макаренко Л.В. Екскурсія до театру Джміль. 2002. – № 4. С. 14 – 15.
4. Макаренко Л.В. Вітаю тебе, театре! / Л.В. Макаренко // Джміль. 2004. – № 2. С. 10 – 11.
5. Народні перлини для маленької дитини / упоряд. О. Яловська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 408 с.
6. Сорокіна Н.Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.
7. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А. П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.
8. Тимофєєва О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофєєва. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.
9. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.
10. Яковенко Л.В. Театр у дитячому колективі. Київ: Ранок, 2017. 144с.
11. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Маски. Київ: Ранок, 2017. 66с.
12. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Сценарії. Київ: Ранок, 2017. 76с.

Питання до самоконтролю:

Узагальнити й систематизувати знання, отримані в результаті вивчення навчального курсу.

Яких правил необхідно дотримуватись при виборі репертуару, музичного супроводу, розподілу ролей.

Практична робота: Репетиції вистави за картинами, діями. Монтувальні репетиції. Вправи на розвиток умінь володіти простором за ширмою. Обігрування ляльками всіх предметів декорації, бутафорії, робота над перевтіленням. Відпрацювання переходу з однієї дії в другу, уточнення і закріплення мізансцен.

3. Завдання до самостійної роботи.

Мета самостійної роботи студента: Самостійне вивчення частини програмного матеріалу, закріплення знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності, випробування здібностей майбутнього фахівця до самостійного засвоєння теоретичних знань, закріплення практичних вмінь та навичок роботи з

різними видами театральних ляльок. Самостійна робота та спеціально розроблені завдання сприяють професійному самовизначенню і творчій самореалізації студентів.

Модуль 1. Театральне мистецтво та майстерність актора.

Тема 1.1. Шляхи розвитку театру ляльок. Пластика та сценічний рух.

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Пригадайте шляхи розвитку театру ляльок;
2. Джерела естетичного виховання;
3. Засоби та методи естетичного виховання дошкільників;
4. Розкрийте поняття естетичного виховання та шляхи його формування;

Практична робота.

Зробити словник термінів.

Підготувати презентацію на тему: "Мистецтво театру ляльок як один із засобів естетичного виховання дітей". Тренінги. Акторські розминки. Пластичні ігри й вправи.

Література.

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. кер. та заг. ред. О.Л. Кононко. Київ: Світич, 2009. 430 с.
2. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2002. 317 с.
3. Волошина В.В. Долинська Л.В., Лохвицька Л.В. Розвиток пізнавальних інтересів у дошкільників та молодших школярів. Київ: Вища школа, 2003. 243 с.
4. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання // Рідна школа. 2001. № 9. С.60 - 63.
5. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ.: "Академ-видав", 2004. 456 с.

Тема 1.2. Сценічна мова. Тренінг мовленнєвого апарату.

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Поняття сценічна мова та її властивості.
2. Поняття техніка сценічного дихання.
3. Зробити діагностику значення тренінгів мовленнєвого апарату.

Практична робота.

Підготувати тематичну презентації відповідно до обраної теми: "Різноманітні прийомами та техніки акторської майстерності. Шляхи

реалізація творчого потенціалу". Дихальні й артикуляційні вправи. Творчі мовні ігри. Діалоги, скоромовки, лічилки. Виконати вправи на створення мовних ситуацій

Література

1. Артемова Л.В. Театр і гра. Київ: Каравела, 2002. 291 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Настільна книга керівника дошкільного навчального закладу. Частина 5 / упоряд.: Т.В. Панасюк, С.І. Нерянова, А.А. Грищенко. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.
3. Веселинка: збірник розваг. Книга 1 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 256 с.
4. Веселинка: збірник розваг. Книга 2 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 224 с.
5. Вистави для малят / авт.-упоряд. Г.В. Заренок. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 80 с.

Тема 1.3 Розвиток акторських здібностей. Основи акторської гри. Види ляльок.

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Підготуватися до співбесіди, опрацювавши рекомендовану літературу.
2. Які вимоги до акторської гри.
3. Засоби розвитку акторських здібностей.
4. Проаналізувати основні види театральних ляльок.
5. Добір наочно-демонстраційних матеріалів.

Практична робота.

Пластичні імпровізації. Гра міміки й жестів. Тренінги. Виконати вправи на пам'ять фізичних дій. Опанування навичок ляльководіння

Література

1. Сорокіна Н.Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.
2. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А. П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

3. Тимофєєва О. О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофєєва. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

4. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.

Модуль 2. Техніки ляльководіння.

Тема 2.1. Організація театру картинок в дитячих установах.

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Особливості показу театру картинок дошкільникам.
2. Проаналізувати методичну літературу й визначити особливості підбору дитячого театрального репертуару для роботи з дітьми дошкільного віку.
3. Проаналізуйте декоративне оздоблення дитячих кімнат у ЗДО.
4. Скласти методичні рекомендації щодо організації дитячих свят за участю ляльок в дошкільних установах.

Практична робота.

Орієнтовна тематика доповідей:

"Особливості створення в ЗДО повноцінного розвиваючого середовища з елементами театрального мистецтва";

"Використання мистецтва театру ляльок як одного із засобів художньо-естетичного розвитку дошкільників"

"Особливості організації дитячого театру ляльок у ЗДО"

Виконати вправи на виготовлення статичних і динамічних картинок-ляльок за певним сценарієм.

Виготовлення плоских ляльок та декорацій на основі фланелі.

Розфарбування виробів.

Створення етюдів з ляльками-картинками за матеріалами художнього твору.

Література:

1. Вольська О.В. Граємо в казку. Настільний театр. Київ: Ранок, 2017. 32с.
2. Сорокіна Н.Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.
3. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А. П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.
4. Тимофєєва О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофєєва. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с

Тема 2.2. Технологія виготовлення ляльок-іграшок.

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Підготуватися до співбесіди, опрацювавши рекомендовану літературу.
2. Проаналізуйте особливості організації предметно-розвиваючого середовища у ЗДО.
3. Розробка диференційованих завдань з різних видів театрального мистецтва.
4. Які творчі прийоми використовують при виготовлення ляльок-іграшок.

Практична робота.

Укласти список літератури до теми

Відпрацювання техніки ляльководіння ляльок-іграшок

Добір оптимального репертуару для показу театру іграшок.

Виготовлення ляльок - іграшок і декорацій у матеріалі за ескізами в натуральну величину відповідно до змісту п'єси.

Розробка інсценівок з ляльками-іграшками

Збір та аналіз наочного матеріалу

Скласти короткий термінологічний словник.

Література

1. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.
2. Українська мозаїка: книга для читання в дошкільному закладі і родинному колі / упоряд.: Н. І. Вакуленко, Л. В. Гураш, О. П. Долинна, О. В. Низковська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 512 с
3. Яковенко Л.В. Театр у дитячому колективі. Київ: Ранок, 2017. 144с.
4. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Маски. Київ: Ранок, 2017. 66с.
5. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Сценарії. Київ: Ранок, 2017. 76с.

Тема 2.3. Робота над виставою з рукавичними ляльками

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Підготуватися до співбесіди, опрацювавши рекомендовану літературу.
2. Які особливості проведення вистав з рукавичною лялькою та їх художнє оформлення в ЗДО

3. Проаналізуйте особливості виготовлення ляльок і декорацій.

4. Від чого залежить структурна побудова календарного планування лялькових вистав в дитячих установах.

Практична робота.

Підготувати доповіді: "Реалізації основних принципів театрального мистецтва у практиці виховання дітей у ЗДО"; "Особливості індивідуальної роботи ляльководів, відповідно до змісту репертуарних творів"

Виготовлення рукавичних ляльок і декорацій у матеріалі за ескізами в натуральну величину відповідно до змісту п'єси.

Пошук зображувальних можливостей ляльки. Етюди за подіями.

Обігрування ляльками всіх предметів декорації, бутафорії, робота над перевтіленням.

Література

1. Макаренко Л.В. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л.В. Макаренко. Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.

2. Макаренко Л.В. Екскурсія до театру / Л. В. Макаренко // Джміль. 2002. – № 4. С. 14 – 15.

3. Макаренко Л.В. Вітаю тебе, театре! / Л. В. Макаренко // Джміль. 2004. – № 2. С. 10 – 11.

4. Народні перлини для маленької дитини / упоряд. О. Яловська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 408 с.

5. Сорокіна Н.Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.

6. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А. П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

7. Тимофєєва О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофєєва. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

8. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.

Тема 2.4. Техніка ляльководіння тростинної ляльки. Постановка вистави з тростинними ляльками.

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Підготуватися до співбесіди, опрацювавши рекомендовану літературу.

2. Які особливості проведення вистав з тростинними ляльками та їх художнє оформлення в ЗДО

3. Проаналізуйте особливості виготовлення і виразні можливості тростинної ляльки

Практична робота.

Створення художнього образу.

Виготовлення тростинних ляльок і декорацій у матеріалі за ескізами в натуральну величину відповідно до змісту п'єси

Робота над пластичним рішенням образів.

Розробка театральних творчих навчальних вправ з тростинними ляльками.

Література

1. Сорокіна Н. Ф. Граємо в ляльковий театр / Н. Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.

2. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А. П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

3. Тимофєєва О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофєєва. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

4. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.

5. Українська мозаїка: книга для читання в дошкільному закладі і родинному колі / упоряд.: Н.І. Вакуленко, Л.В. Гураш, О.П. Долинна, О.В. Низковська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 512 с

6. Яковенко Л.В. Театр у дитячому колективі. Київ: Ранок, 2017. 144с.

7. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Маски. Київ: Ранок, 2017. 66с.

8. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Сценарії. Київ: Ранок, 2017. 76с

Тема 2.5. Техніка ляльководіння «відкритого» способу керування.

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Підготуватися до співбесіди, опрацювавши рекомендовану літературу.

2. Які особливості проведення вистав з ляльками «відкритого» способу керування та їх художнє оформлення в ЗДО

3. Проаналізуйте особливості виготовлення і виразні можливості ляльок «відкритого» способу керування

Практична робота.

Відпрацювання технік ляльководіння ляльок відкритого способу керування та акторської майстерності

Спілкування актора “живого” плану з лялькою.

Взаємодія ляльководи з лялькою при роботі у відкритий спосіб.

Література

1. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А. П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

2. Тимофєєва О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофєєва. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.

3. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.

Тема 2.6. Пошук зображувальних можливостей ляльки у запропонованих обставинах твору.

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Підготуватися до співбесіди, опрацювавши рекомендовану літературу.

2. Визначити особливості побудовання й організації виховного процесу з орієнтацією на особистісне ставлення дітей до театру ляльок.

3. Розробка структури дитячого театру ляльок.

Практична робота.

Пошук виконання окремих дій, трюків, прийомів керування лялькою та етюдів на гру з предметами.

Відпрацювання вправ на вміння рухатися, об'єднуючи словесні дії з рухами ляльок

Вправи на розвиваток вміння володіти своїм тілом; координацією рухів, жестів й міміки.

Література:

1. Веселинка: збірник розваг. Книга 1 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 256 с.

2. Веселинка: збірник розваг. Книга 2 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 224 с.

3. Вистави для малят / авт.-упоряд. Г.В. Заренок. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 80 с.

4. Затія-дивоглядія: Як зробити ляльковий театр другом кожної дитини / авт.-упоряд.: О.О. Тимофєєва, О.В. Борисенко. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 176 с.: 8 іл.

5. Куфко Н. Театралізовані ігри з дітьми дошкільного віку / Н. Куфко // Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2000. № 19 – 20. С. 3.

6. Макаренко Л.В. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л.В. Макаренко. Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.

7. Макаренко Л. В. Екскурсія до театруДжміль. 2002. – № 4. С. 14 – 15.

8. Макаренко Л. В. Вітаю тебе, театре! / Л. В. Макаренко // Джміль. 2004. – № 2. С. 10 – 11

Тема 2.7. Робота над репертуаром. Постановча та концертна діяльність.

Питання, що виносяться на самостійне вивчення:

1. Дослідити форми роботи вихователя з дітьми з використанням методів і засобів театрального мистецтва.
2. Аналіз та розробка методичних рекомендацій щодо поліпшення педагогічного процесу в конкретній віковій групі (за вибором студента) зі спрямуванням на організацію та впровадження мистецтва театру ляльок у ЗДО.

Практична робота.

Робота з пластичними можливостями ляльок; пошук характерів героїв; характерності поведінки героїв

Добір оптимального репертуару для показу театру ляльок.

Вправи на розвиток умінь володіти простором за ширмою.

Відпрацювання основних елементів режисерської та акторської майстерності, характерних рухів ляльок, переходу з однієї дії в другу, уточнення і закріплення мізансцен.

Література:

1. Куфко Н. Театралізовані ігри з дітьми дошкільного віку / Н. Куфко // Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2000. № 19 – 20. С. 3.
2. Макаренко Л.В. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л.В. Макаренко. Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.
3. Макаренко Л.В. Екскурсія до театруДжміль. 2002. – № 4. С. 14 – 15.
4. Макаренко Л.В. Вітаю тебе, театре! / Л. В. Макаренко // Джміль. 2004. – № 2. С. 10 – 11.
5. Народні перлини для маленької дитини / упоряд. О.Яловська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 408 с.
6. Сорокіна Н.Ф. Граємо в ляльковий театр / Н.Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.
7. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А.П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.
8. Тимофєєва О.О. Лялькова вистава – чудова забава / О.О. Тимофєєва. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.
9. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.
10. Українська мозаїка: книга для читання в дошкільному закладі і родинному колі / упоряд.: Н.І. Вакуленко, Л.В. Гураш, О.П. Долинна, О. В. Низковська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 512 с
17. Яковенко Л.В. Театр у дитячому колективі. Київ: Ранок, 2017. 144с.
11. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Маски. Київ: Ранок, 2017. 66 с.

12. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Сценарії. Київ: Ранок, 2017. 76 с.

4. Питання до співбесіди (модульний контроль)

Питання до співбесіди ЗМ 1:

Назвати компоненти виховного процесу у ЗДО.

Визначити мету виховання сучасної системи освіти.

Розкрити сутність поняття «виховання».

Визначити предмет, мету та завдання навчального курсу.

Визначити основні елементи сценічної майстерності, вправи на розвиток виразності жесту, емоційної пам'яті, перевтілення, міміки.

Розкрити елементи внутрішньої та зовнішньої техніки актора, його якості.

Проаналізувати особливості індивідуальної роботи ляльководів, відповідно до змісту репертуарних творів.

Назвати та показати вправи для розвитку мовного апарату.

Охарактеризувати етюди з руками, без слів, з предметами, з ляльками.

Розкрити поняття: артикуляційні, дихальні вправи та вправи на координацію рухів.

Особливості відпрацювання основних елементів режисерської та акторської майстерності, характерних рухів ляльок без ширми.

Питання до співбесіди ЗМ 2:

Охарактеризувати історію виникнення й існування театру ляльок та відомих театральних персонажів різних країн світу.

Розкрити сутність поняття театральна лялька, її функції, походження та основні види.

Зробити порівняльний аналіз структури вертепного театру, окремих регіонів України.

Розкрити методику та особливості організації театру ляльок у ЗДО.

Підібрати приклади реалізації основних принципів театрального мистецтва у практиці естетичного виховання дітей у ЗДО.

Визначити структуру дитячого театру ляльок.

Дослідити форми роботи вихователя з дітьми з використанням методів і засобів театрального мистецтва

Зробити порівняльний аналіз основних технологічних процесів виготовлення ляльок і декорацій.

Охарактеризувати володіння технікою керування лялькою: рукавичною, тростинною, маріонеткою.

Визначити основні етапи роботи над виставою.

Особливості репетицій на ширмі з лялькою, яка розмовляє. Робота над текстом, вправи з реквізитом.

Розкрити особливості мізансценування та етюдів на матеріалі вистави.

Визначити основні етапи постановочної та концертної діяльності театрального колективу.

5. Тестові завдання для підсумкового контролю

1. Перелічіть основні рухи рукавичної ляльки:

---

2. Види ляльок: _____

3. Перелічіть основні етюди – вправи з лялькою: _____

---

4. Рукавична лялька це:

- а) лялька, що управляється за допомогою ниток;
- б) лялька, що приводиться в дію, надягаючись на руку;
- в) лялька, що приводиться в дію, за допомогою спеціальних дротів.

5. Лялька – маріонетка це:

- а) лялька, що управляється за допомогою системи тяжів;
- б) лялька, що приводиться в дію, надягаючись на руку;
- в) лялька, що управляється за допомогою ниток.

6. Тростинна лялька – це:

- а) лялька, що приводиться в дію, за допомогою спеціальних дротів;
- б) лялька, що управляється за допомогою системи тяжів;
- в) лялька, що приводиться в дію, надягаючись на руку.

7. Вертепні ляльки – це:

- а) ляльки, що управляються за допомогою ниток;
- б) ляльки, що настромлені на дротяний спис з дерев'яною ручкою;
- в) великі ляльки, які кріпляться до рук та ніг ляльководів.

8. «Люди – ляльки» – це:

- а) лялька, що приводиться в дію, надягаючись на руку;
- б) великі ляльки, які кріпляться до рук та ніг ляльководів;
- в) лялька, що управляється за допомогою системи тяжів.

9. Мапет-лялька, або мімічна лялька:

- а) лялька, що управляється за допомогою системи тяжів;
- б) лялька з м'яких матеріалів, приводиться в дію тільки її обличчя;
- в) ляльки, що управляються за допомогою ниток.

10. Театр на фланелеграфі – це:

- а) картинки, утримує на екрані зчеплення тканини, якою затягнуті екран і зворотна сторона картинки;
- б) використовуючи звичайні іграшки розігруються невеличкі цікаві сценки;
- в) переносний театр ляльок, спеціальна «скринька», якій ляльки рухаються крізь проріз її задній стінці.

11. Театр картинок – це:

- а) двосторонні картинки, обов'язкові стійки, пересувають по площині столу, відповідно до тексту п'єси;
- б) використовуючи звичайні іграшки розігруються невеличкі цікаві сценки;
- в) картинки, утримує на екрані зчеплення тканини, якою затягнуті екран і зворотна сторона картинки.

12. Театр іграшок – це:

- а) використовуючи звичайні іграшки розігруються невеличкі цікаві сценки;
- б) переносний театр ляльок, спеціальна «скринька», якій ляльки рухаються крізь проріз її задній стінці;
- в) картинки, утримує на екрані зчеплення тканини, якою затягнуті екран і зворотна сторона картинки.

13. Тіньовий театр – це:

- а) пласке зображення персонажів, що відкидають тінь на екран, котрий є сценою;
- б) використовуючи звичайні іграшки розігруються невеличкі цікаві сценки;
- в) двосторонні картинки, обов'язкові стійки, пересувають по площині столу, відповідно до тексту п'єси.

14. Вертепний театр – це:

- а) використовуючи звичайні іграшки розігруються невеличкі цікаві сценки;
- б) переносний театр ляльок, спеціальна «скринька», якій ляльки рухаються крізь проріз її задній стінці;

в) пласке зображення персонажів, що відкидають тінь на екран, котрий є сценою.

15. Виберіть неправильну відповідь: етапи виготовлення малюнкових декорацій – це:

- а) ґрунтовка полотна;
- б) нанесення трафарету;
- в) монтування м'яких декорацій (портал).
- г) левкас, грим.

16. Продовжить речення: Сценічна дисципліна «акторів» у період показу вистави – це: _____

17. Театр ляльок виник у:

- а) Індокитаї;
- б) Давній Греції;
- в) Японії.

18. Театр тіней виник у:.

- а) Росії, Україні;
- б) Японії, Індії;
- в) Італії, Індокитаї.

19. Улюбленим героєм театру ляльок в Італії був:

- а) Касперм;
- б) Панч;
- в) Пульчинелла.

20. Улюбленим героєм театру ляльок у Франції був:

- а) Панч;
- б) Пульчинелла;
- в) Полішинель.

21. Улюбленим героєм театру ляльок у Німеччині був:

- а) Дон Кристобаль;
- б) Касперм;
- в) Петрушка.

22. Улюбленим героєм театру ляльок в Англії був:

- а) Касперм;
- б) Панч;
- в) Запорожець.

23. Улюбленим героєм театру ляльок в Іспанії був:

- а) Панч;
- б) Дон Кристобаль;
- в) Касперм.

24. Улюбленим героєм театру ляльок в Україні був:

- а) Касперм;
- б) Запорожець;
- в) Петрушка.

25. Національна форма лялькового театру, яка виникла наприкінці XVI – початку XVII століття називається:

- а) цирк;
- б) вертеп;
- в) театр ляльок.

26. За способом ляльководіння театральні ляльки поділяються на два основних види:

- а) _____ - це _____;
- б) _____ - це _____.

27. Перелічіть основні способи ляльководіння рукавичною лялькою:

- а) _____;
- б) _____.

28. Перелічіть вправи на розвиток мімічних рухів: _____

29. За своїм характером етюди з ляльками поділяються на декілька видів:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____;
- г) _____.

30. Загальна робота над виставою складається з:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____;
- г) _____.

31. Перелічіть основні етапи репетицій на ширмі:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____;
- г) _____;
- д) _____;
- е) _____.

32. Перелічіть основні напрямки роботи вихователя у справі виховання емоційної культури дошкільників на заняттях з основ театрального мистецтва:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____;
- г) _____.

33. Продовжить речення:

Метою навчання дітей у театрі ляльок – є поєднання

_____.

34. Перелічіть вправи з техніки сценічної мови через художнє слово:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____;
- г) _____;
- д) _____;
- е) _____.

35. Продовжить речення:

Етика творчості – це:

- а) _____;
- б) _____.

36. Продовжить речення:

Створення театральної композиції – це:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____;
- г) _____;
- д) _____.

37. Перелічить вправи на розвиток фантазії на основі трансформації образів предметного світу:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____.

38. Продовжить речення:

Розвиток акторської майстерності на основі спостережень за тваринами – це:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____.

39. Перелічить етапи роботи над роллю та створення образу героя:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____;
- г) _____;
- д) _____;
- є) _____;
- ж) _____.

40. Надати визначення:

Театр   повітряних   кульок   –   це:

41. Надати визначення:

Театр — пуф — це:

42. Надати визначення:

Магнітний театр — це:

43. Продовжить речення:

Театралізовані ігри класифікуються по способу реалізації сюжету:

а) _____;

б) _____.

44. Механічна лялька — це:

а) лялька, що управляється за допомогою системи тяжів, що проходять по її корпусу;

б) ляльки, що управляються за допомогою ниток;

в) пласке зображення, що відкидає тінь на «екран — сцену».

45. Тіньова лялька — це:

а) пласке зображення, що відкидає тінь на «екран — сцену»;

б) ляльки, що управляються за допомогою ниток;

в) лялька, що управляється за допомогою системи тяжів.

46. Пальчиковий театр — це:

а) показ ляльок, що одягаються на пальці та діють за персонажів;

б) використовуючи звичайні іграшки розігруються невеличкі цікаві сценки;

в) картинки, утримує на екрані зчеплення тканини, якою затягнуті екран і зворотна сторона картинки.

47. Ляльковий театр — це:

а) вільне поєднання різних типів ляльок, декорацій у виставі;

б) показ ляльок, що одягаються на пальці та діють за персонажів;

в) лялька, що управляється за допомогою системи тяжів

48. Театр петрушок — це:

а) ляльки діють на ширмі, у яких тулуб пустий та одягається на руку;

б) ляльки діють перед ширмою, і рухаються за допомогою ниток, які сходяться в горі на хрестовині;

в) пласке зображення, що відкидає тінь на «екран – сцену».

49. Театр маріонеток – це:

- а) ляльки діють перед ширмою, і рухаються за допомогою ниток, які сходяться в горі на хрестовині;
- б) пласке зображення, що відкидає тінь на «екран – сцену»;
- в) показ ляльок, що одягаються на пальці та діють за персонажів.

50. Перелічить три основних напрямки педагогічного керівництва музично-театралізованою діяльністю дошкільнят:

- а) _____;
- б) _____;
- в) _____.

51. З якого віку потрібно прилучати дитину до світу театрального мистецтва:

- а) з дитячого садка;
- б) з народження;
- в) зі школи.

52. Змістом практичної (творчої) театральної діяльності є:

- а) ознайомлення з художньо-образною мовою різних видів театрального мистецтва, пластичними техніками та технологією створення власного художнього образу;
- б) розвиток практичних умінь та навичок;
- в) вміння самостійно працювати.

53. Розрізняють такі види мистецтв :

- а) просторові, пластичні, часові, просторово-часові;
- б) пластичні, часові;
- в) просторово-часові, пластичні.

54. Художній образ – це:

- а) форма відображення митцем реальних об'єктів на площині, без відображення власних думок, почуттів, поглядів;
- б) форма відображення навколишнього світу, думок, почуттів митця яка втілена в інтерпретованому вигляді у авторському творі;

в) форма відображення дійсності на площині, в об'ємі в тому вигляді, в якому вони існують в природі.

55. Вкажіть французьке слово, що означає протилежність, різку відмінність у чомусь – це:

- а) нюанс;
- б) контраст;
- в) відблиск.

56. Науково-просвітницький заклад, де зберігаються видатні твори творчої діяльності людини, пам'ятки історії, матеріальної культури називається:

- а) музей;
- б) офіс;
- в) архів.

57. Ледь помітний перехід одного кольорового тону в інший має назву:

- а) нюанс;
- б) контраст;
- в) відблиск.

58. Коли доцільно застосовувати методи бесіди:

- а) під час вивчення нового матеріалу;
- б) при повторенні і узагальненні знань;
- в) при виконанні самостійних завдань.

59. Назвіть засоби навчання предметів художньо-естетичного циклу:

- а) дидактичний матеріал;
- б) наочність;
- в) технічні засобами навчання;
- г) програмне навчання;
- д) творчі вправи;
- є) спостереження дітей.

60. Від чого залежить характер заняття, його педагогічна результативність:

- а) теми;
- б) мети;

в) обладнання.

61. Як можна викликати інтерес до заняття:

- а) вказівками до виконання чергових завдань і показом способів їх виконання;
- б) логікою побудови занять;
- в) демонструванням прийомів роботи, готових виробів.

62. Планувати і здійснювати диференційований підхід до дітей вихователь повинен з урахуванням:

- а) різного типу мислення дошкільників;
- б) вікових особливостей;
- в) напрямків пізнавальних інтересів;
- г) наявності дидактичного матеріалу.

63. Який метод навчання використовує вихователь, коли спонукає дітей з різних джерел ознайомитись з фактичним матеріалом теми і за допомогою відповідних завдань підводить до можливого самостійного аналізу фактів та їх зв'язків:

- а) репродуктивний;
- б) проблемний;
- в) частково пошуковий;
- г) дослідницький.

64. Надати визначення:

Художник декоратор – це _____

65. Продовжить речення:

Метою навчання дітей у театрі ляльок – є поєднання _____

66. Надати визначення:

Конструкція сценічного оформлення - це _____

67. Надати визначення:

Декораційне мистецтво - це _____

68. Надати визначення:

Бутафор – це _____

69. Батлейка – це:

- а) українське вертепне дійство;
- б) білоруське народне лялькове дійство;
- в) польське народне лялькове дійство.

70. Надати визначення:

Вертеп - це _____

71. Шопка – це:

- а) руський народний театр Петрушки;
- б) вертепний театр України;
- в) народний ляльковий театр Польщі.

72. Пап'є - маше – це:

- а) глиняна маса;
- б) маса з розмоченого паперу;
- в) пластилінова маса.

73. Надати визначення:

Лялька театральна - це _____

74. Панч – це:

- а) герой англійського театру ляльок;
- б) герой вертепу;
- в) герой французького театру ляльок.

75. Надати визначення:

Дзеркало сцени - це _____

76. Пульчинела – це:

- а) герой французького театру ляльок;
- б) герой італійського театру ляльок;
- в) герой англійського театру ляльок.

77. Надати визначення:

Пищик - це _____

78. Гансвурст – це:

- а) герой французького театру ляльок;
- б) герой німецького театру ляльок;
- в) герой польського театру ляльок.

79. Надати визначення:

Станок - це _____

80. Дубль – це:

- а) підмінна лялька;
- б) лялька на пальцях;
- в) мапет-лялька.

81. Гиньоль – це:

- а) герой французького театру ляльок;
- б) герой італійського театру ляльок;
- в) герой англійського театру ляльок

82. Вайанг – це:

- а) яванська лялькова вистава;
- б) вертепна вистава;
- в) вистава маріонеток.

83. Сценічне мистецтво, в якому засобами виразності є рух актора

- а) театр пантоміми;
- б) сатиричний театр;
- в) театр оперети.

84. Надати визначення:

Театральна маска – це _____

85. Арлекін – це:

- а) підвісна декорація на рамах;
- б) завершення передньої завіси сцени;
- в) м'які навісні куліси.

86. Надати визначення:

Жорстка декорація - це _____

87. Надати визначення:

Художник бутафор – це _____

88. Витязь Ласло – це:

- а) герой французького театру ляльок;
- б) герой італійського театру ляльок;
- в) герой угорського театру ляльок.

89. Надати визначення:

М'які декорації - це _____

90. Художник, що створює театральний грим

- а) художник маринист;
- б) художник гример;
- в) художник портретист.

91. Надати визначення:

Реквізит – це _____

92. Надати визначення:

Тіньова лялька - це _____

93. Надати визначення:

Живописно-декораційний цех – це _____

94. Ляльковий театр – це:

- а) вільне поєднання різних типів ляльок, декорацій у виставі;
- б) показ ляльок, що одягаються на пальці та діють за персонажів;
- в) лялька, що управляється за допомогою системи тяжів.

95. Надати визначення:

Вставка – це _____

96. Надати визначення:

Панорама - це _____

6. Питання до іспиту

1. Визначення поняття про театральну ляльку та її функції.
2. Методи розробки об'ємно-просторової лялькової вистави.
3. Побудова сценічного простору.
4. Визначення ступенів умовності ляльок і театральних декорацій.
5. Відродження старовинного народного театру- українського вертепу.
6. Організація робочого місця. Основні інструменти та знаряддя для шиття.
7. Загальні правила техніки безпеки на заняттях з виготовлення ляльок і декорацій.
8. Техніка утягування.
9. Правила побудови викройки.
10. Робочі шви та їх загальна характеристика.
11. Технологія виготовлення іграшок зі шкарпеток.
12. Театр іграшок. Зміст сценок.
13. Технологія виготовлення ляльки на заціпці.
14. Технологія виготовлення мапет-ляльки.
15. Театр картинок.
16. Основні техніки виготовлення ляльок і декорацій.
17. Картинки на фланелі, специфіка роботи з ним.
18. Основні засоби виразного озвучення ролей.
19. Види ширм.
20. Методика та організація театру ляльок у дитячому садку.
21. Громадське і художнє виховання учасників театального колективу.
22. Тренувально-репетиційна робота.
23. Структура дитячого театру ляльок.
24. Особливості роботи над створенням репертуару.
25. Основні засоби виразного озвучення ролей.
26. Три системи ляльок для дитячого театру.
27. Способи ліплення головок з пап'є-маше.
28. Виготовлення ляльки-петрушки.
29. Ручки, ніжки ляльки.
30. Розробка костюмів ляльок.
31. Особливості вертепних ляльок.
32. Будова та призначення вертепної скриньки.
33. Виготовлення тростинної ляльки.
34. Виготовлення ляльок-маріонеток.

35. Виготовлення декорацій до вистав.
36. Світлове оформлення вистави.
37. Вправи з лялькою на ширмі.
38. Визначити навчальні, виховні й розвиваючі завдання та перспективи роботи дитячого лялькового театру.
39. Складання плану підготовки п'єси до постановки.
40. Розподіл ролей. Організація вистави.
41. Музичне й шумове оформлення вистави.
42. Постановча робота та концертна діяльність.
43. Охарактеризувати історію виникнення й існування театру та відомих театральних персонажів.
44. Розкрити методiku та особливості організації театру ляльок у закладах дошкільної освіти
45. Визначити структуру дитячого театру ляльок.
46. Зробити порівняльний аналіз основних технологічних процесів виготовлення ляльок і декорацій.
47. Охарактеризувати володіння технікою керування лялькою: рукавичною, тростинною, маріонеткою.
48. Визначити основні елементи сценічної майстерності, вправи на розвиток виразності жести емоційної пам'яті, перевтілення , міміки.
49. Охарактеризувати етюди з руками, без слів, з предметами, з ляльками.
50. Розкрити поняття: артикуляційні, дихальні, вправи та вправи на координацію рухів.
51. Визначити основні етапи роботи над виставою.
52. Розкрити особливості мізансценування та етюдів на матеріалі вистави.
53. Визначити основні етапи підготовки до виступу. Генеральна репетиція. Підсумок роботи.
54. Створення етюдів-перевтілень.
55. Пошук зовнішньої характеристики казкового образу через створення костюма.
56. Особливості мовлення казкових героїв.
57. Вправи на розвиток зорової та слухової уважності.
58. Парні та групові вправи на розвиток уваги.
59. Складання партитури тексту.
60. Робота над діалогічним мовленням.

61. Вправи для розвитку мовного апарату.
62. Робота над орфоепічним мовленням.
63. Робота над скороговками.
64. Логічний аналіз тексту для визначення правильного інтонування.
65. Український фольклор та вибір казки для постановки.
66. Перевтілення в образи тварин за допомогою м'яких іграшок, рукавичних ляльок.
67. Вправи на звуконаслідування.
68. Малі жанри усної народної творчості у формуванні чіткої вимови актора.
69. Пластика та сценічний рух.
70. Пластичні можливості руки: етюди з пальцями та кистями рук.
71. Тематичні етюди, сценки у «живому» плані та з ляльками.
72. Етюди на характер поведінки тварин. Етюди з незакінченим сюжетом. Етюди та сценки на двох виконавців.
73. Дикція, техніка сценічної мови. Вправи на розвиток голосового апарату. Вправи на розвиток почуття ритму.
74. Етапи роботи над виставою з рукавичними ляльками.
75. Техніка ляльководіння тростинної ляльки. Постановка вистави з тростинними ляльками.
76. Техніка ляльководіння «відкритого» способу керування.
77. Техніка водіння планшетних ляльок.
78. Техніка водіння штокових маріонеток.
79. Техніка водіння міміруючих ляльок.
80. Особливості гри тантамаресок. Маски та майданні ляльки.
81. Спілкування актора «живого» плану з лялькою; гротескна пластика (актор-лялька, актор у масці).

7. Види контролю (попередній, тематичний, модульний та підсумковий), проміжна атестація.

Для оцінки знань студентів використовується поточний, тематичний, модульний та підсумковий контроль.

7.1. Форми контролю

Форми поточного контролю успішності навчання: усне опитування (фронтальне, індивідуальне).

Форми модульного контролю успішності навчання: перевірка практичних, самостійних, творчих робіт, розв'язання методичних задач, співбесіда

Форми семестрового контролю успішності навчання: написання підсумкових тестових завдань.

Форма підсумкового контролю успішності навчання: іспит.

7.2. Критерії оцінювання знань студентів

У процесі вивчення навчальної дисципліни використовуються такі види контролю:

1. Поточний – здійснюється на практичних заняттях. За змістом він містить перевірку розуміння та запам'ятовування студентом навчального матеріалу, який охоплюється темою практичного заняття, а також самостійною роботою здобувача освіти (умінь самостійно опрацьовувати навчальний матеріал), здатність осмислити зміст теми, умінь творчо представити певний матеріал, завдань самостійної роботи;

2. Модульний контроль проводиться на останньому занятті модуля, протягом двох академічних годин. До модульного контролю допускаються лише ті студенти, які виконали в повному обсязі всі види навчальних робіт та самостійної роботи передбачені робочою навчальною програмою та силабусом.

Студент вважається таким, що приступив до проходження модульного контролю, якщо він допущений до модульного контролю, з'явився на контрольний захід та отримав кваліфікаційні завдання.

3. Підсумковий – здійснюється у формі написання тестової роботи, яка охоплює весь матеріал тем модулів. Кожному студенту видається варіант тестових завдань.

Виконання кваліфікаційних творчих робіт кожен студент здійснює індивідуально. Студент може звернутися до викладача за роз'ясненням змісту завдання. Під час контрольного заходу забороняється в будь-якій формі обмінюватися інформацією з іншими або використовувати не дозволені матеріали чи засоби.

8. Список основної та додаткової літератури

8.1. Основна література

1. Вистави для малят / авт.-упоряд. Г.В. Заренок. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 80 с.

2. Вольська О.В. Граємо в казку. Настільний театр. Київ: Ранок, 2017. 32с.

3. Затія-дивоглядія: Як зробити ляльковий театр другом кожної дитини / авт.-упоряд.: О.О. Тимофєєва, О.В. Борисенко. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 176 с.: 8 іл.

4. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт. упоряд. А.П. Бурова. – Вид. 2-ге, зі змін. та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.
5. Тимофеева О.О. Лялькова вистава – чудова забава. Тернопіль: Мандрівець, 2008. 27 с.
6. Фесенко С. Основи тренінгу і техніки актора театру ляльок. Львів: Свічадо, 2009. 64 с.
7. Яковенко Л.В. Театр у дитячому колективі. Київ: Ранок, 2017. 144с.

8.2. Додаткова література

1. Артемова Л. В. Театр і гра. Київ: Каравела, 2002. 291 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти / Настільна книга керівника дошкільного навчального закладу. Частина 5 / упоряд.: Т.В. Панасюк, С.І. Нерянова, А.А. Грищенко. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.
2. Богуш А.М., Лисенко Н.В. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2002. 317 с.
3. Будна Н. Дитячий театр. Казки. Випуск 1. Київ: Фенікс, 2018. 32с.
4. Будна Н. Дитячий театр. Казки. Випуск 2. Київ: Фенікс, 2018. 36с.
5. Волошина В.В. Долинська Л.В., Лохвицька Л.В. Розвиток пізнавальних інтересів у дошкільників та молодших школярів. Київ: Вища школа. 2003. 243 с.
6. Веселинка: збірник розваг. Книга 1 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 256 с.
7. Веселинка: збірник розваг. Книга 2 / авт.-упоряд. Л.В. Калуська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 224 с.
8. Вистави для малят / авт.-упоряд. Г.В. Заренок. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 80 с.
9. Гавриш Н. Іграшка друг дитинства. Дошкільне виховання. 2004. №6. С.5-7
10. Гіптерс З. Мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання // Рідна школа. 2001. № 9. С.60 - 63.
11. Гладун Л. Іграшка в житті малюка. Дошкільне виховання. 2005. №3. С.16-17.
12. Горох Н. Гра - восьме диво світу. Дошкільне виховання. 2007. №10. С.20-22.
13. Дитина в дошкільні роки. Програма розвитку, навчання та виховання дітей. Запоріжжя: ЛПДС, 2000. 268 с.
14. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. Київ: Академ. видав, 2004. 352 с.

15. Караманенко Т.Н., Караманенко Ю.Г. Кукольный театр - дошкольникам. Москва: Просвещение. 1982. 211с.
16. Куфко Н. Театралізовані ігри з дітьми дошкільного віку / Н. Куфко // Бібліотечка вихователя дитячого садка. 2000. № 19 – 20. С. 3.
17. Макаренко Л.В. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л.В. Макаренко. Київ: Шк. світ, 2008. 128 с.
18. Макаренко Л.В. Екскурсія до театруДжміль. 2002. № 4. С. 14 – 15.
19. Макаренко Л.В. Вітаю тебе, театре! / Л.В. Макаренко // Джміль. 2004. № 2. С. 10 – 11.
20. Народні перлини для маленької дитини / упоряд. О. Яловська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 408 с.
21. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ.: "Академ-видав", 2004. 456 с.
22. Сорокіна Н. Ф. Граємо в ляльковий театр / Н. Ф. Сорокіна // Дошкільне виховання. 2002. – № 6. С. 61–63.
23. Словник театру. / Переклад з франц. М. Якуб'якова. Львів: Атлас, 2006. 640 с.
24. Софоронова Л.А. Старовинний український театр. Львів: Свічадо, 2004. 336с.
25. Терентьєва Н. Лялька знайомить зі світом. Дошкільне виховання. 2007. №10. С.16-17.
26. Українська мозаїка: книга для читання в дошкільному закладі і родинному колі / упоряд.: Н.І. Вакуленко, Л.В. Гураш, О.П. Долинна, О. В. Низковська. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 512 с
27. Федас І.Ю. Український народний вертеп. Київ: Вища школа, 1987. 243с.
28. Фесюхова Л.Б. Виховуємо та навчаємо. Комплексні заняття й ігри для дітей 4-7 років. Харків: Ранок, 2007. 208с.
29. Химич Н. Допоможе казка. Дошкільне виховання. 1996. №6. С. 20-21.
30. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Маски. Київ: Ранок, 2017. 66 с.
31. Яковенко Л.В. Театралізовані казки. Сценарії. Київ: Ранок, 2017. 76 с.

8.3. Інформаційні ресурси

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. К. : 2012. 69 с. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. К. 2012. 69 с. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf>

2. Барило С.Б. Конспекти лекцій з методики музичного виховання дошкільників. Для студентів 2-го курсу педагогічного факультету спеціальності «Дошкільна освіта» Режим доступу <http://194.44.152.155/elib/local/389.pdf>

3. Музичне виховання у дошкільному навчальному закладі: Збірник методичних матеріалів / Упор. І. А. Романюк. - Тернопіль: Мандрівець, 2007. 104 с. <http://194.44.152.155/elib/local/r9.pdf>

4. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України; <http://www.mon.gov.ua/>

4. Сайт Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; <http://www.pu.ac.kharkov.ua/>

5. Сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського; <http://nbuv.gov.ua/>

6. Сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського; <http://www.dnpb.gov.ua/>

7. Сайт Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка; <http://korolenko.kharkov.com/>

8. Освітній портал – освіта в Україні, освіта за кордоном; <http://www.osvita.org.ua/>

9. Офіційний сайт Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації; <http://guonkh.gov.ua/>

10. Бібліотека Гумер – гуманитарные; <http://www.gumer.info/>

11. <http://studentam.net.ua/content/view/4219/83/> Основи композиції

12. http://osvita.ua/school/lessons_summary/fine_art/ Освіта.UA

9. Матеріально-технічне забезпечення навчальної дисципліни

Дисципліна забезпечена спеціальним приміщенням, являє собою навчальну аудиторію для проведення практичних занять, занять семінарського типу, групових і індивідуальних занять, консультацій, поточного і модульного контролю.

Для проведення практичних занять є демонстраційний матеріал і наочні навчальні посібники, пояснювально-ілюстративний матеріал, набори спеціальних художніх матеріалів до практичної роботи, зразки театральних ляльок і декорацій. В аудиторії є мультимедійне обладнання.

Методичне забезпечення: програма навчальної дисципліни (електронний та друкований варіанти); комплект тестових завдань; питання до співбесіди, питання до іспиту, план практичних занять дисципліни (електронний та друкований варіанти); методичні рекомендації і завдання для самостійного вивчення дисципліни (електронний та друкований варіанти).

10. Словник термінів.

Арлекин — Падуга, розташована перед основною завісою.

Батлейка — білоруське народне лялькове дійство, схоже за типом із українським та російським вертепом і польською шопкою. В репертуар

батлейки поряд із містерією, що оповідає про народження Христа, входили й народна п'єса «Цар Максимиліан» та короткі інтермедії: «Вольський — коваль польський», «Корчмар Берек» та ін.

Батон - паличка, що застосовується при гримуванні для наведення основного тону.

Вайанг — загальна назва яванських лялькових вистав. Серед різноманітних видів вайангів є дійства, грані тінювими й тростинними ляльками.

Вертеп — переносний театр ляльок, в котрому розігрувалися вистави релігійного, пов'язані із легендою про народження Христа. Як український, так і російський вертепи за звичай мали два поверхи: верхній — «рай» та нижній — «пекло». В «раю» розігрувалися релігійні сцени, в «пеклі» — світські. Вертепні ляльки пересувалися по прорізах в підлозі вертепу. Лялькар, що стояв за стіною вертепу, водив їх, тримаючи за підставку. Вертеп споріднений із польською шопкою та білоруською батлейкою.

Витязь Ласло — герой угорського театру ляльок, появився у другій половині XIX ст. Витязь Ласло — веселий хлопець, гуляка й відчайдух, захисник всіх пригноблених.

Гансвурст — герой німецького народного драматичного театру й театру ляльок. Його ім'я в перекладі значить «Ганс-ковбаса». З'явившись в XVI ст., Гансвурст вже через два століття поступився місцем новому національному герою — Касперу, котрий, все ж успадкував деякі його риси.

Гапіт — коротка палка, на котру насаджена голова ляльки. Гапіт, збагачений найпростішою механізацією, дозволяє повертати й нахилити голову ляльки. При потребі, до гапіта виводяться нитки, для управління очима й ротом ляльки.

Гиньоль — герой французького театру ляльок. Народився в Ліоні напочатку XIX ст. Гиньоль за фахом ткач. Сюжети сценок, в котрих він брав участь, були запозичені з життя робітників Ліона. Це й призвело до того, що Гиньоль витіснив із лялькової сцени старого Полішинеля. В Ліоне Гиньолю споруджено пам'ятник.

Грим (фр. Grime від італ. Grimo – зморшкуватий) - в широкому розумінні - мистецтво змінення зовнішності актора за допомогою гримувальних фарб, пластичних та волосяних накладок, перуки, зачіски та ін. у відповідності до вимог ролі.

Гример – робітник театру, спеціаліст по гриму, що допомагає акторам гримуватися.

Гримувальні фарби - спеціальні косметичні засоби, що складаються із жирної маси:

- приготованої за спеціальними рецептами;
- забарвленої в різні кольори мінеральними барвниками.

Із цієї маси виготовляють набори гримувальних олівців або кубиків, котрими заповнюють лунки гримувальних коробок.

Гримувальні фарби дають можливість живописними прийомами змінювати обличчя актора.

Грядка — верхній передній край ширми або перший план ширми.

Гумоз — частина театрального гриму:

- виготовляється на основі камеді;
- забарвленої в різні кольори мінеральними барвниками.
- застосовується для ліпки носів, підборідь, вилиць та інших пластичних змін обличчя.

Даланг — актор-ляльковод в яванському театрі ляльок. В його задачу входить тільки гра з ляльками. Текст промовляє читець, що знаходиться поряд із далангом.

Дзеркало сцени — площина видимого глядачеві ігрового простору, обмежена в театрі ляльок ширмою, порталами й порталною аркою.

Дубль — в театрі ляльок підмінна лялька, що своїм зовнішнім виглядом копіює основну ляльку, але відрізняється своїм внутрішнім обладнанням. Використовується у випадках, коли основна лялька не може виконати якусь фізичну дію. Тоді вона непомітно підмінюється дублем, спеціально пристосованим для цієї дії.

Із цієї маси виготовляють набори гримувальних олівців або кубиків, котрими заповнюють лунки гримувальних коробок.

Карагьоз (Черне око) — герой турецького народного тіньового театру ляльок. Славився своїми дошкульними жартами і активною ненавистю до можновладців.

Котурни — в театрі ляльок невеличкі стільчики, що кріпляться до взуття, або спеціальні черевики на дуже товстій підшві. Котурни використовуються тоді, коли недостатній зріст артиста-ляльководи не дозволяє йому тримати ляльку на рівні уявної підлоги ширми.

Лялька театральна — Всі види театральних ляльок розподіляються на дві великі групи: верхові ляльки, котрі знаходяться вище ляльководи й низові, котрими ляльководи управляють згори (див. маріонетка). Системи верхової ляльки: найпростіша — лялька-рукавичка, більш складні — тростинна (тростьолва) лялька, мімічна, механічна. Особливий вид театральної ляльки — лялька тіньова. Театральна лялька рівною мірою справа рук художника, котрий створює її ескіз, і майстра, котрий втілює задум художника в матеріалі.

Маріонетка — лялька, що управляється з допомогою ниток. Маріонетка вимагає особливого облаштування сцени, оскільки актор знаходиться на спеціальному помості, так званій стежці. В руці актора — вага (рухомий хрестовидний тримач), на котру зібрані нитки, що прикріплені до різних частин «тіла» ляльки. Маріонетка — технічно найскладніша театральна лялька. Її конструкція за звичай відтворює анатомію людини. Одна з особливостей театру маріонеток — наявність справжньої, а не уявної підлоги, по котрій «ходить» лялька.

Механічна лялька — лялька, що управляється за допомогою системи тяжів, що проходять по її корпусові. Так робляться галопуючі коні, солдати, що крокують в ногу, персонажі, що лізуть на дерево, і т. п. Часто механічні ляльки використовуються як дублі.

Мімічна лялька — лялька з м'яких матеріалів: трикотину, гуми (типу латексу) і т. п. Пальці актора знаходяться безпосередньо у голові ляльки, таким чином управляючи очима, ротом, носом ляльки.

Олеарій — з іменем Олеарія, секретаря голштинського посольства, пов'язане перша документальна згадка про лялькову виставу на Русі. В його книзі про подорож до Персії й Московії є рисунок, із зображенням лялькаря із Петрушкою. Рисунок датований 1636 роком.

Падуга — частина декоративного оформлення сцени. Являє собою смугу тканини, підвішену на штанзі чи на тросі. Падуга маскує верхні механізми сцени. Першу від portalу сцени падугу називають часто арлекіном.

Панч — популярний герой англійського театру ляльок. Серед лялькових героїв різних країн зажив слави хулігана й забіяки. Панча незмінно супроводжує його дружина Джуді. Вистави Панча й Джуді користувалися в Англії шаленою популярністю й збереглися до нашого часу. Їх репертуар — зразок народного англійського гумору та гострої соціальної сатири.

Пап'є-маше — один із найпоширеніших матеріалів для виготовлення лялькових голів. Для пап'є-маше підходить будь-який сорт непроклеєного паперу. Підвищена міцність пап'є-маше досягається збільшенням кількості шарів паперу до восьми-десяти. Виклеюють пап'є-маше по глиняному чи пластиліновому зліпкові ззовні чи по гіпсовій формі зсередини.

Патронка — картонна трубка, котра клеюється чи вшивається в шию і в руки рукавичної ляльки. Дозволяє підігнати руки й голову ляльки до розмірів пальців ляльководи.

Петрушка — герой руського народного театру ляльок. Перша згадка про Петрушку датується 1636 роком (Олеарій). Як зовнішність Петрушки — довгий ніс та ковпачок с кісточкою, — так і сценки, котрі він награвав, майже не змінювалися століттями. В лялькових діях разом із Петрушкою брали участь інші персонажі: циган, лікар, квартальний, капрал і т. д.

Пищик — найпростіший інструмент, за допомогою якого народжувався високий, пронизливий голос Петрушки, що був однією з найхарактерніших його особливостей. Пищик виготовлявся з двох тонких металевих пластинок, скріплених ниткою так, що між ними утворювалася щілина. Лялькар промовляв текст Петрушки с пищиком у роті.

Полішинель — герой французького театру ляльок. Виник в середині XVIII ст. Знаходиться у прямому зв'язку з італійським Пульчинелою, проте Полішинель розжився двома горбами — спереду й ззаду. Як кажуть, горб спереду з'явився від обжерства. Полішинель за своїм характером — веселун і трішечки цинік.

Портал (або портална арка) — площина у вигляді широкої рами, що обмежує з боків й згори дзеркало сцени.

Пульчинела — популярний комічний герой неаполітанської комедії дель арте. Народившись на «людській» сцені, перекочував в театр ляльок. Найхарактерніша риса Пульчинели — чорна маска.

Рукавична лялька (інакше називається — петрушкова, за іменем героя руського народного театру ляльок Петрушки. Термін «рукавична лялька» точніше відбиває спосіб управління лялькою, котра надягається найчастіше на три пальці руки ляльководи: один палець — в голову ляльки, два пальці — в руки ляльки. Є й інші способи управління рукавичною лялькою.

Станок — спеціальна підставка для роботи актора на багатоплановій ширмі. Висота станка дорівнює різниці в висоті між двома планами.

Театральна маска - маска, котра використовувалася в античному театрі, в італійській комедії дель арте, в традиційному театрі Японії, Південної Азії та ін. В театрі маска використовується як елемент акторського гриму.

Тіньова лялька — плоске зображення людини чи тварини, що відкидає тінь на екран, котрий, власне, і є сценою тіньового театру. Театр тіней широко розповсюджений у багатьох країнах Азії, де він носить народний характер. В Європі театр тіней з'явився в XIX ст., але особливого розповсюдження не набув.

Тростинна (тростева) лялька — ця лялька має ще одну, менш розповсюджену назву — яванська. Вона вказує на місце її народження — острів Яву (Індонезія). Руки ляльки управляються спеціальними палками — тростями. Прийнята у нас назва — тростева — вказує на спосіб її водіння. Трості бувають дерев'яні й металеві. В індонезійському театрі трості покривалися позолотою. В сучасних театрах трості часто маскуються в одязі ляльок. Голова тростевої ляльки насаджена на гапіт, до якого кріпляться плечі й руки ляльки. Тростева лялька за своїми пропорціями наближається до пропорцій людини.

Фартух — матерчата занавіска, що затуляє конструкцію ширми з боку глядачів. На відміну від обтяжки ширми, котра кріпиться до рамок ширми наглухо, фартух просто підвішується. Застосовується при різноманітних конструкціях розбірних ширм.

Художник-гример - театральний художник, що створює театральний оригінальний авторський грим у відповідності до замислу художників-постановників. Художник-гример керує художньо-гримувальним відділом

Чиста переміна — зміна декоративного оформлення, що відбувається на очах у глядача. «Чиста переміна» повинна проходити швидко й ритмічно. Вона потребує спеціальної режисури, тому що є частиною театральної дії.

Шарманка — старовинний музичний інструмент, в супроводі котрого йшла вистава Петрушки. Принцип конструкції шарманки такий же, як і музичних шкатулок. Репертуар шарманок складали найбільш популярні пісні тодішнього часу.

Шопка — цей вид народного лялькового театру появився в Польщі приблизно в XVI ст. (точна дата не встановлена). Найбільшу популярність шопка здобула в XVIII і XIX ст. Характерною рисою її являється поєднання сцен релігійного змісту з народними інтермедіями. Існує думка, що започаткували шопку нерухомі фігурки святих, котрі виставлялися у вітварях костелів. Зовнішній вигляд шопок при всьому їх розмаїтті нагадує архітектуру костелів. Згодом шопка перестає бути сценою лялькового театру, а зберігає значення як витвір народного мистецтва. До теперішнього часу в Кракові влаштовуються виставки шопок, виготовлених мешканцями міста.

11. Додатки.

Заняття 1

Тема: Методика та організація театру ляльок у дитячому садку. Значення лялькового театру у всебічному розвитку дітей.

Мета заняття: ознайомити студентів з методикою організації театру ляльок у дитячому садку, з типологією та техніками виготовлення ляльок, їх характерними художніми особливостями. Формувати всебічно підготовленого фахівця, здатного організувати і провести кваліфіковану естетичну роботу у дитячих навчальних закладах, формувати позитивне ставлення та інтерес до даного виду театрального мистецтва. Бажання проявити свої здібності в техніці виготовлення ляльок і декорації, у постановці театралізованих видовищ.

Основні поняття: структура театру ляльок, техніки виготовлення, типологія ляльок, характерні художні особливості, види ширм, світлове оформлення, репертуар.

Засоби навчання: зразки різних типів ляльок, декорацій, схеми ширм, посібники.

План

1. Структура дитячого театру ляльок.
2. Три системи ляльок для дитячого театру.
3. Основні види ширм.
4. Виготовлення ляльки-петрушки.
5. Світлове оформлення вистави.
6. Вправи з лялькою на ширмі.
7. Добір репертуару.

Література:

- Бекина С.И. Праздники и развлечения в детском саду. – М., Просвещение, - 1982. – 320с.
- Берёзкин В.И. Искусство оформления спектакля. – М.: Знание. – 1986. – 151с.
- В профессиональной школе кукольника. Сборник научных трудов. – Л., Академия, – 1979. – 238 с.

Гавриш Н. Іграшка друг дитинства // Дошкільне виховання. – 2004. - №6. – 5-7с.

Игрушки и пособия для детского сада / Под. Ред. В.М. Изгаршевой. – М.: Просвещение. – 1987. – 121с.

Калмановский Е.Б. Театр кукол, день сегодняшний. – Л., Академія, – 1977. – 247 с.

Караменко Т.Н., Караменко Ю.Г. Кукольный театр – дошкольникам. – М., Просвещение. – 1982. – 211с.

Завдання до самостійної роботи студентів:

1. Опрацювати зміст лекцій, додаткову методичну літературу.
2. Визначити особливості побудування й організації виховного процесу у дитячому садку, орієнтацією на особистісне ставлення дітей до театру ляльок (письмові доповіді).
3. Підготовка матеріалів та інструментів до виготовлення ляльок та декорацій.

При створенні театру ляльок у дитячому садку необхідно з'ясувати, хто з дітей уміє малювати, ліпити, шити, грати на музичних інструментах, запропонувати прочитати напам'ять вірш або байку, заспівати. Майбутнім ляльководам необхідно мати сильний міцний голос, мову без природних вад, музичний слух, відчуття ритму, вокальні дані, хорошу реакцію.

Комплектувати групу бажано з дітей, які не просто цікавляться театром ляльок, а й готові виконувати весь обсяг роботи, пов'язаний з ним— від виготовлення ляльок, декорацій, реквізиту до участі у виставі. Група має складатися з дітей одного віку й приблизно однакових на зріст. Скомбінувавши групу, необхідно розподілити між' дітьми, обов'язки, взявши за зразок структуру Професійного театру.

Структура дитячого театру:

1. Староста-директор — перший помічник художнього керівника. В його обов'язки входять усі питання внутрішнього життя колективу: дисципліна, відвідування, яке реєструється в спеціальному журналі, чергування, своєчасне переписування ролей, проведення репетицій, вистав, реєстрація інвентаря та ляльок.

Лялькові мами (не менше від чотирьох) — стежать за збереженням ляльок, їхнім виглядом.

освітлювачі (2—4дитини) — забезпечують освітлення під час репетицій та вистав, відповідають за збереження освітлювальної апаратури.

Робітники сцени (3—4 дитини відповідають за своєчасну зміну декорацій під час репетицій та спектаклів, художнє оформлення вистав.

Бутафори (2—3 дитини) — відповідають, за своєчасне виготовлення та збереження реквізиту.

Завідуючі літературною частиною (1—2 дитини) — утримують у порядку бібліотечку театру, беруть активну участь у доборі репертуару.

Редколегія (2-3 дитини) — по черзі ведуть щоденник театру ляльок, випускають своєчасно газету, роблять цікаву інформацію про різні мистецькі події.

Запропоновану структуру варто доповнити, ввівши завідуючого музичною частиною, до обов'язків якого входить добір музики до спектаклів, виконання її під час репетицій та вистав.

2. В основному ляльководи використовують у своїй роботі три системи ляльок: 1) л я л ь к у - м а р і о н е т к у, або ляльку на нитках (ляльковод стоїть на підвищенні ззаду ширми й тримає в руках «ногу» — спеціальний пристрій, за допомогою якого лялька рухається); 2) ляльку-петрушку, або ляльку на пальцях, рукавичну ляльку (ляльковод приводить її в дію, надягаючи собі на руку); 3) тростинну ляльку (ляльковод приводить її руки в дію за допомогою дерев'яних тростин або сталевих дротів). Для дитячого театру найзручніша петрушечна лялька.

3. Як зробити ширму.

У ляльковій виставі, ширма потрібна для того, щоб сховати актора. Висота її має дорівнювати середньому зросту ляльководи. Високим акторам доведеться нахилиятися, а низьким — ставати на котурни — дерев'яні підставки відповідної висоти, що прив'язуються до ніг виконавця ремінцями.

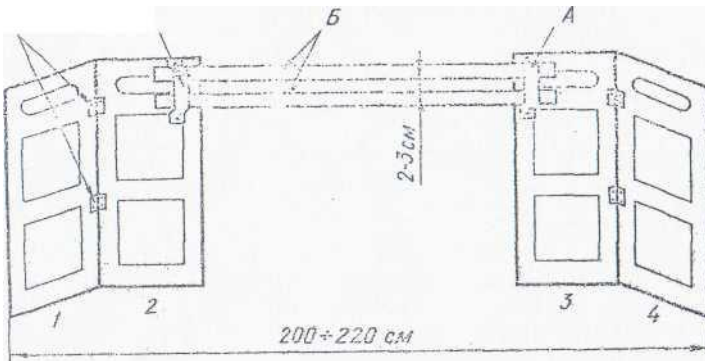
Форми ширми бувають найрізноманітніші:

Тимчасова ширма (мал. 1) — найкраща для тренажу. На двох стояках укусу закріплюється переклада — грядка на потрібній для виконавців висоті. Доки ляльководи не привчаться правильно поводитися за ширмою, завішувати її не варто.

Розсувна ширма (мал. 2) Чотири однакові стулки (рамки — 1, 2, 3, 4) з'єднані завісами. У стулках 2, 3 є гнізда (А), куди вставляються рейки (Б) на відстані 2—3 см одна від одної. Стулки з'єднуються цими рейками. Ширина ширми — 200—220 см.

Ширма-валіза (мал. 3)

Шість або вісім однакових рамок складаються у формі валізи. Рамки А і Ж, оббиті дерматином, являють собою верх і дно валізи. Ця ширма зручна тим, що в неї можна складати ляльки.

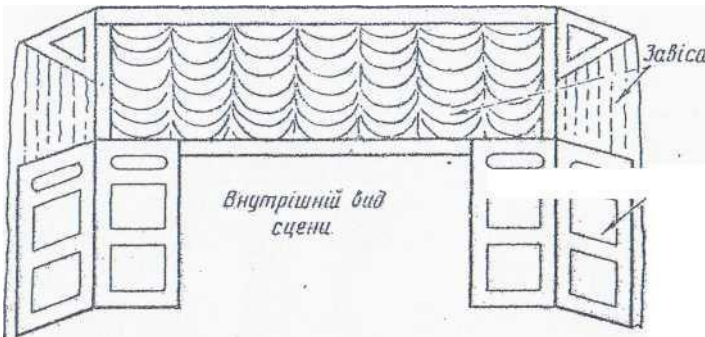

Мал. 3

Усі види ширм зовні драпіруються тканиною. Її можна швидко зняти і вдягнути, якщо зробити на гачках.

Згадані вище ширми є найпростішими видами ширм, і мають певні недоліки. Зокрема той, що і передні ряди глядачів бачать, що робиться за ширмою. Замаскувати ширми з боків допоможуть портали:

Рейка, яка з'єднує портали і на ній кріпиться завіса

Мал. 4

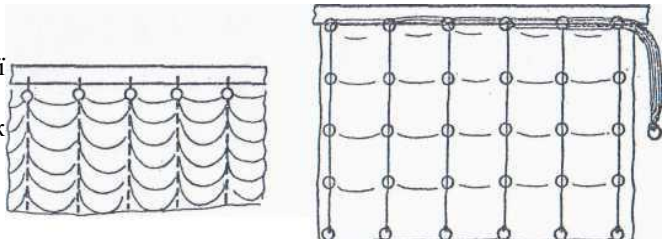
На рейці, що з'єднує портали із середини, зручно закріпити завісу (мал, 4).

Завіса може бути розсувною або у вигляді штори.

Завіс а-штора (мал. 5, 6)

Зовнішній бік відкритої завіси Мал. 5

Мал. 6 Внутрішній бік закритої завіси

З внутрішнього боку завіси по вертикалі на однаковій відстані нашивають кільця. Верхню частину завіси міцно кріплять до бруска (рейки, яка з'єднує портали). У брусок встромляють кільця. Беруть стільки мотузок, скільки вертикальних рядів кілець нашито. Один кінець мотузки міцно прив'язують до нижнього кільця першого вертикального ряду, а другий про-дівають крізь усі кільця цього ряду й усі кільця як бруску. З другою мотузкою роблять аналогічно, тільки горизонтальний ряд кілець (на бруску) мотузка починає з другого кільця; третя мотузка — з третього горизонтального кільця і т. п. У кінці горизонтальний ряд має на одне кільце більше, і крізь нього про-діваються всі мотузки. Довжину мотузок визначають таким чином, щоб завіса піднімалася рівномірно. Протягнувши мотузки крізь останнє горизонтальне кільце, їх зав'язують вузлом. Коли тягнуть за цей вузол, завіса піднімається.

Задник (мал. 7)

Ширму треба доповнити задником. Він може бути постійним і змінним. Роблять його таким чином. Два кронштейни міцно пригвинчують до підлоги. На їх вертикальних рейках кріплять диктові коробки, в які вставляють рухомі рейки (А, Б). У цих рейках є дірочки, в які вставляють шпонки. Завдяки цьому рейки можна піднімати на довільну висоту. На верхніх кінцях рейок А і Б нерухомо закріплені гачки, на яких за допомогою петель тримається горизонтальна рейка В (для портативності вона може бути складаною). Задник має бути ширшим за ширму, щоб глядач не бачив його боків, і опускається нижче від ширми, щоб не було видно його нижньої частини.

Мал. 7

І от, нарешті, час приступати й до виготовлення ляльки. Театральний досвід переконує, що юним ляльководам найкраще починати з роботи з ляль-кою-петрушкою. Вона проста й виразна, може виконувати багато дій, адже в ній схована рука артиста.

4. Виготовлення ляльки-петрушки

Участь дітей у виготовленні ляльок — один з найцінніших факторів згуртування дитячого колективу, корисний виховний момент.

До заняття, на якому планується виготовлення ляльок, чергові за допомогою керівника заварюють борошняний клей (не густіше за сметану), готують усе необхідне:

старі газети, які заздалегідь ошпарюють окропом і висушують;

посудину з водою;
 відро;
 миску з чистою глиною (без домішок піску);
 пластилін;
 різної форми стеки (із сталевого дроту на дерев'яній колодці, пластмасові, дерев'яні);
 ніж, ножиці;
 картон;
 фарби;
 пісок;
 гіпс;
 вазелін;
 ганчірку для витирання рук, мило, рушник;
 електроплитку.

Виготовлення ляльки складається з таких етапів:

ліплення головки;
 виготовлення ручок;
 виготовлення ніжок;
 розкрій і пошиття чохла;
 пошиття одягу та взуття.

Виготовляючи ляльку, треба пам'ятати: Лялька-петрушка має дещо збільшену голову й скорочені руки: співвідношення розміру головки до розміру ляльки 1:5, а ляльки-дитини — 1:4. Виготовляючи ляльку-дитину, обличчя треба поділити на дві однакові частини. Для однієї вистави ляльки треба робити одним способом, з одного матеріалу. Це стосується і перук для ляльок. Коли у виставі є великі й маленькі тварини (казка «Теремок»), то великих трохи зменшують, а малих — збільшують, зрівнюючи таким чином розмір ляльок.

Спосіб ліплення голівок з пап'є-маше.

У посудині з чистою водою намочити, клаптики газети й паперу (2х3 см). З пластиліну виліпити головку з ротом, носом, очима, підборіддям. Заздалегідь заварити борошняний клей, підготувати, газету, папір. Готову пластилінову головку густо змазати вазеліном і перший шар обклеїти так званим «водяним» шаром паперу (клаптиками, намоченими у воді), вкладаючи його дуже густо без просвітів. Другий шар обклеюють газетою, третій — папером, і так по черзі виклеїти 6—7 шарів, щільно притискаючи наступний до попереднього, щоб видушити зайвий клей, а пап'є-маше не було пористим. Деталі обличчя не заклеюють. Просушивши добре головку, шліфують її наждачним папером. Потім олівцем проводять лінію, яка ділить її на дві частини: лицеву й потиличну. По цій лінії розрізують головку навпіл, обережно виймають пластилін. З'єднують половинки і склеюють смужкою марлі (1,5 см завширшки), а зверху марлі — 3 шари газети й паперу, щоб не видно було рубця. Після просушування покривають левкасом, знову сушать,

протирають наждачним папером, фарбують, покривають безколірним лаком, дають просохнути, приклеюють усі наклейки, згідно з типажем ляльки.

Ручки ляльки. Ручки ляльки шиють у вигляді рукавичок. Між великим пальцем і долонею роблять розріз і вивертають рукавичку. Потім набивають її ватою, прошивають пальці голкою в двох місцях. Якщо в ручку перед прошиванням пальців вставити каркас з мідного дроту, то її можна буде згинати в кулачок. У ручку вклеюють патрон, що відповідає розмірам пальців артиста. Якщо ляльку водять правою рукою, то права ручка ляльки надівається на мізинець, а ліва — на великий палець, а коли водять лівою рукою, то — навпаки.

Руки петрущечної ляльки завжди роблять коротшими, пропорційно до голови. Такі руки виразніші в грі. Патронки в ручках повинні доходити до другого суглоба мізинця та першого суглоба великого пальця. Патронки або конуси з'єднують ручку з чохлам ляльки.

Ніжки ляльки. Лялька ведеться на $\frac{3}{4}$ зросту (інакше демаскується рука артиста), тому не всім лялькам потрібні ноги, а тільки тим, які вдягнені в короткі костюми. Ніжки викроюють з тканини, обстрочують навкруги, вивертають на правий бік, набивають до колінного суглоба тирсою або ватою і густо прошивають, потім набивають до кінця (8 см) і зашивають. На них одягають панчохи, а взуття роблять з дерматину.

Можна ліпити ніжки з пап'є-маше до колінного суглоба (дві половинки), потім до них пришивають тканину, пропорційну розміру ріжки, верхню (;з тканини) частину її щільно набивають ватою і зашивають. Ніжки пришивають до чохла спереду, на відстані 10—12 см від ший.

Чохол. Голову, ніжки і ручки прикріплюють до чохла: голову і ручки вклеюють, а ніжки пришивають спереду.

Костюми. Костюм ляльки шиють залежно від типажу. Треба мати на увазі, що тісний костюм заважає роботі, а в широкому — рухи ляльки втрачають виразність. Чохол роблять такого- кольору, як і штани, щоб краще замаскувати руку артиста. Костюм надівають на чохол. Колір костюмів має гармоніювати з декорацією та освітленням. Пам'ятати: великий візерунок зменшує ляльку, а малий — збільшує.

Декорації. До декорації ставляться такі вимоги. Вони повинні відповідати змісту п'єси, узгоджуватися за розмірами і стилем з ляльками, бути легкими, портативними. Вони також, мають бути зручними, щоб їх було легко міняти, не загроможувати ширму й не закривати ляльку. Передню частину ширми доцільно по можливості залишати вільною від декорацій, оскільки це найвигідніше місце для гри ляльки.

5. Світлове оформлення.

Продумуючи його, важливо пам'ятати, що 1) глядач завжди повинен бачити ляльку, навіть коли дія відбувається вночі (II і III плани сцени — темні, а передній, де грає лялька, освітлений); 2) освітлювати Ширму слід спереду або збоку, з кожної сторони перед ширмою (прожектор закріплюють на штативі на висоті 2,5 м від підлоги й нахиляють у бік глядки).. Якщо немає прожекто-

рів на штативах, можна прикріпити до ширми товстим дротом рефлектори: по два — на передніх її кутах і по одному — на бічних рамках. У рефлектори вставляється целофан або скло різного кольору. Кожний рефлектор приєднують до щитка, змонтованого послідовно (завдяки цьому можна швидко міняти освітлення). Задник освітлюється окремо. Не можна спрямовувати світло ззаду (просвічуватиметься вся ширма), зверху (утворюються тіні).

6. Робота ляльководу потребує певних фізичних зусиль: доводиться якийсь час тримати руки піднятими, від чого вони швидко втомлюються, болять м'язи шиї, спини, плечей. Тому кожне заняття бажано починати із спеціальних фізичних вправ, обов'язково під музичний супровід, щоб розвивати в дітей почуття ритму. Навантаження на них під час цих занять треба збільшувати поступово (йдеться як про кількість вправ, так і про тривалість),

Вважаємо за доцільне вже з перших занять починати з роботи над етюдами, спочатку в живому плані, а через місяць — з лялькою. Мета цих занять — розвивати уяву дітей, учити їх фантазувати, не грати на сцені, а правдиво діяти.

Майбутньому ляльководові наї, кожному занятті необхідно працювати над словом (промовляти його дикційно чисто, на мішано-діафрагматичному диханні).

Артист театру ляльок повинен бути музично грамотною людиною, про що, щя жаль, часто забувають художні керівники. Будь-яка лялькова вистава насичена музикою. На уроках музики в садку дітям слід дати уявлення про тривалість нот і пауз, про метр, ритм, розмір, такт. Якщо ж у садку цьому не приділяється належної уваги, ритмічне виховання юних ляльководів починається з азів паралельно з розвитком вокальних даних (адже ляльковод повинен уміти добре співати).

Руки ляльки-петрушки повинні бути дуже економними й лаконічними, ідікше складатиметься- враження метушні, плутанини.

Насамперед треба навчитися надягати ляльку на руку: вказівний, палець ляльководу в голові ляльки, великий — у лівій ручці, мізинець — у правій, середній і підмізинний пальці актора притиснуті до долоні.

Нині поширена механізована лялька-петрушка, в голову якої вставляється палиця або гапіт (пристрій для керування головою ляльки). Рука актора з лялькою повинна бути не напруженою, вільно згинатися в кисті, ліктьовому і плечовому суглобах. Початківцям важко тримати ляльку вертикально, вони «завалюють» її на себе. Про це Треба весь час нагадувати дітям, важливо також навчитися «відчувати» підлогу — тримати ляльку на умовному рівні. Якщо тримати ляльку вище — буде видно руку ляльководу, нижче — глядач побачить лише півляльки. Потім треба навчити ляльку ходити.

Юний ляльковод дізнається, що, зображаючи рух ляльки, повинен рухатися і актор, бо коли просто пронести ляльку над щирмою, то в глядача може скластися враження, що лялька не йде, а «пливе». Зобразити рух можна

підкреслюванням кроків ляльки ритмічними поштовхами ліктя руки, на яку вона вдягнута. Рухи ляльки й ліктя повинні бути синхронними. Коли лялька йде або біжить, її треба трохи нахилити вперед. Голову ляльки не можна піднімати вгору, інакше глядачеві буде видно лише її підборіддя.

Тепер треба навчитися садити ляльку на ширму. Коли просто опустите її нижче від грядки, глядач подумас, що вона провалилася. Садити ляльку треба так, як ви сідаєте на стілець: згинаєте руку в зап'ясті, опускаєте ляльку на грядку ширми, а потім розгинаєте руку – лялька сіла. Коли вона встає, роблять ті самі рухи, тільки в зворотному напрямку. Під час ходьби ручки ляльки складені разом і притиснуті до тулуба. Треба весь час підтримувати в глядача ілюзію, ніби лялька ходить по твердій поверхні.

Головне — «оживити» кожний рух, зробити його дійовим. Коли лялька добре грає за ширмою, то глядачі часто забувають, що її веде актор, вони дивуються і радіють натуральній поведінці ляльки. Виявляється, що ходити можна по-різному: повільно, зігнувшись, часто спотикаючись, іде дідусь; і швидко, весело біжить хлопчик. Кожна лялька має рухатися відповідно до характеру свого персонажу.

У процесі вправлення юні актори набувають певного досвіду. Вони дізнаються, що для того, щоб лялька «бачила» глядача, а він — її обличчя, лялько-водові треба злегка нахилити її в зал. У масових етюдах, сценах головне — взаємодія ляльок. Скажімо, на сцені кілька ляльок, одна з них говорить, а інші рухаються. Глядач, звичайно, не зрозуміє, яка з ляльок говорить. Та лялька, що говорить, повинна жестикулювати, інші, ті, що слухають, — стоять нерухомо. Під час розмови ляльки не повинні стояти близько одна до одної.

Добір репертуару.

В сучасному репертуарі театру ляльок велика тематична і жанрова різноманітність. Переважають народні і сучасні літературні казки. Казка свідомо звертається до вимислу, фантазії. Для дітей наймолодшого віку вона — одна з найвдячніших форм образного осягнення життя, один з найкращих засобів морального виховання. Казка дає змогу говорити з дитиною; простою та образною мовою про найскладніші питання. У ній живуть не тільки люди, а й звірі, птахи, сили природи (сонце, місяць, вітер), річі. Театр одухотворює їх. Дитяча гра — одна з родоначальниць театру ляльок. Дитина вільно й легко; входить у гру, сприймаючи умови казки. Казкових героїв вона вважає реально існуючими істотами. Тут виникає та особливість дитячої логіки, що найнеймовірніше робить абсолютно достовірним. Які казки не ставив би театр ляльок, навіть з урахуванням їхніх жанрових особливостей (чарівна, новелістична, казка про тварин) вистава не повинна бути лише демонстрацією театральної вигадки, яка реалізує казкову фантазію. Казковий спектакль, поставлений у театрі ляльок, будучи яскраво театральним, повинен запропонувати серйозну розмову про моральні цінності життя. Крім казок, дітей цікавлять фантастичні п'єси, п'єси з життя однолітків, як у нашій країні,

так і на всій планеті. Добираючи оптимальний для даного колективу репертуар, слід виходити з навчально-виховних завдань садка та вікових особливостей дітей з тим, щоб розвивати в них здібності та навички діяти в сценічних умовах, розкривати зміст ролей. Важливо, щоб кожна сцена обраної п'єси була яскравою, щоб усі обставини та взаємини героїв відображалися не тільки в словах, а й у діях.

Є багато п'єс, написаних чудовими письменниками для дитячих театрів ляльок, але можна звертатися й до інсценізації віршів, байок, самим писати невеличкі п'єски з життя дитячого садка. Такі перші спроби розвивають творчу ініціативу, здружують, зміцнюють дитячий колектив.

Вибираючи п'єсу, слід виходити з того, що краще поставити нескладну річ, ніж зупинитися на півдорозі й не довести до кінця складну.

Із сказаного вище випливає висновок про головні вимоги до вибору п'єси: глибокий ідейний зміст, яскрава художня форма, відповідність п'єси творчим і віковим особливостям виконавців, виховним завданням, які ставить перед собою колектив театру, матеріальній базі дитячого театру.

ЛЯЛЬКОВИЙ ТЕАТР ОДИН ІЗ ВИДІВ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Ляльковий театр – це театральне видовище, в якому діють ляльки (можуть варіюватися за розмірами і формами, наприклад, бути об'ємними або плоскими), що рухаються за допомогою акторів. Здебільшого актори, які керують ляльками, сховані або замасковані від глядача, однак останнім часом набув поширення театр ляльок «вживу» - коли глядачі здатні побачити, як відбувається процес керування ляльками.

Джерела лялькового театру - у язичеських обрядах, грищах з предметними символами богів, що персоніфікують сили природи. До перших обрядових ляльок можна віднести зображення тотемів – зображення заступників первісних племен.

У цей час під загальне визначення лялькового театру підпадає величезна кількість його видів і форм.

Існує ряд принципів внутрішньовидової класифікації лялькового театру. Два найпоширеніших: за принципами соціального функціонування; за видами театральних ляльок і засобами їхнього керування.

1. Класифікація за принципами соціального функціонування.

У рамках цієї класифікації можна виділити наступні основні напрямки театру ляльок.

Ритуально-обрядовий – сама древня форма лялькового театру. Ще в 16 ст. до н.е. у Єгипті існували лялькові містерії. Згадування про ігрових ляльок зустрічаються у Геродота, Аристотеля, Горация, Марка Аврелія, Апулея і ін.

Найчастіше ритуально-обрядові театри ляльок – це найбільш традиційні театри, міцно пов'язані з національними традиціями. В цьому

напрямку розвивався ряд лялькових театрів Сходу: індонезійський ваянг; японський дзерури; індійський; китайський тощо.

До обрядово-ритуальних відносяться й ряд театрів християнської традиції. Лялька брала участь у європейських містеріях 11–16 ст. (термін маріонетка, що позначає вид ігрових ляльок, виник з назви фігурок, що зображували в містеріях Діву Марію). Більш пізні європейські обрядово-ритуальні лялькові театри (переважно різдвяні) збереглися дотепер: (Вертеп (Україна й Росія); Батлейка (Білорусія), Маланка (Молдавія); Шопка (Польща) тощо. Часто подання обрядово-ритуальних театрів ляльок організують непрофесійні актори, тому що головний зміст подібних видовищ – не сам спектакль, а загальне дійство, містерія.

2) Народний сатиричний ляльковий театр. Джерелами цього виду прийнято вважати давньоримські імпровізовані сценки ателлана (від міста Ателла в древній Кампанії). Злободенні сатиричні сценки були побудовані на участі типізованих персонажів, один із яких – Макк – став прообразом головного комічного лялькового персонажу народного театру. У різних країнах цей персонаж-блязень мав подібну зовнішність: великоголовий, з носом у вигляді гачка, з одним або двома горбами – попереду й позаду. В індійському театрі це – Видушака; у турецькому – Карагез; у середньоазіатському – Палван Качав (Плішивий богатир); в італійському – Пульчинелла; в англійському – Панч; у німецькому – Гансвурст; у французькому – Полішинель; у бельгійському – Вольтьє; у російському – Петрушка (Петрушканович, Ванька Рататуй); тощо.

Цей напрямок практикували переважно мандрівні актори. Народному сатиричному ляльковому театру властивіумовність, мінімалізм оформлення й інших образотворчих засобів; нескладна стандартна сюжетна схема, усередині якої йде імпровізація на злободенні теми.

Ляльковий театр для дітей переважно побудований на казковому матеріалі. Як правило, переслідує дві мети - виховну та розважальну. У силу своєї специфіки має високий ступінь дидактичності - явної або прихованої.

У рамках цієї ж класифікації можна виділити й цілий ряд додаткових напрямків лялькового театру. Наприклад: – алегорично-символістський театр (спектаклі адресуються дорослому глядачеві);

– театр масових і колективних свят (гігантські ляльки працюють у безпосередньому контакті із глядачами, утягуючи їх у спільне дійство);

2. Класифікація лялькового театру за видами ляльок і засобами їхнього керування носить, скоріше, допоміжний професійний характер, тому що найчастіше в одному спектаклі використовуються різні види театральних ляльок.

Найбільш відомі види ляльок рукавичні (різновид - пальчикові); на тростинах; маріонетки; плоскі (використаються в тіньовому театрі); автомати (механічні).

У сучасному ляльковому театрі широко розповсюджений і т.зв. «живий план», коли актор керує лялькою відкрито, на очах у глядачів, часом - вступаючи у взаємодію з нею. У такому театрі особливо розповсюджений прийом, коли замість ляльки виступає будь-який предмет - від побутової речі до спеціально виготовленого об'єкта - який зображує одушевлений персонаж.

Всі ці види класифікацій лялькового театру досить умовні й існують у постійній гнучкій взаємодії. Так, наприклад, обрядово-ритуальний індонезійський театр ваянг містить у собі різновид ваянг-кулит (тіньовий театр шкіряний плоских ляльок), ваянг-келитик (театр плоских ляльок на тростинах), ваянг-голек (театр об'ємних ляльок). Ляльковий театр для дітей постійно використовує всі види ляльок. Маріонетки використовуються в сатиричному народному театрі тощо.

ТЕАТР ПАНТОМІМИ

Пантоміма (Pantomimos у перекладі з давньогрецького: той, хто зображує все), мистецтво створення образу за допомогою міміки й пластики, театральне видовище без слів. Пантоміма - особливий вид сценічного мистецтва, в якому основними засобами виразності є рух актора і специфічна техніка цього руху.

Пантоміма займає особливе місце серед других видів сценічного мистецтва. Частіше всього під пантомімою розуміють мистецтво створення сценічного образу за допомогою пластики актора, сценічного руху, міміки та жести.

В широкому розумінні пантомімічна гра притаманна творчості кожного драматичного актора і є основою акторської гри. Достатньо згадати висловлювання К. С. Станіславського про „паузи” великих акторів: „Всі вони уміють доказати те, що недоступно слову; нерідко діють в мовчанні набагато інтенсивніше і тонше, ніж сама мова. Їхня безсловесна розмова може бути цікавішою, змістовнішою і переконливішою ніж словесна”

Емоційно виразний рух актора, який складає природну стихію пантоміми і без якого не може існувати акторське мистецтво, дозволяє вважати пантоміму вихідною, основною формою театру при участі якої виникає вся багатолікість форм драматичного та музичного театрив.

Міміка – зрине відбиття внутрішнього життя персонажу

Міміка (гр. mimikos – наслідування), виразні рухи м'язів особи, що є однією з форм прояву тих або інших почуттів.

Побутова міміка може мати як рефлекторну, так і свідому природу. У театрі міміка, поряд з мовою й жестикуляцією, є одним з основних засобів виразності актора. К.С.Станіславський підкреслював, що міміка невіддільна від ладу думок, почуттів і дій людини, і є зримим відбиттям внутрішнього життя персонажу.

Сценічна міміка перебуває в тісному зв'язку з акторським гримом, і, як і грим, у самому загальному виді може підрозділятися на реалістичну й умовну. Якщо реалістична міміка ставить своєю метою досягнення максимальної подібності з життям персонажу, то умовна міміка підкреслено перебільшена, що в певному змісті зближає особу актора з динамічно мінливими масками.

Сценічна мова-один з основних професійних засобів виразності актора.

Сценічна мова є одним з основних професійних засобів виразності актора. Входить в основний курс навчання акторській майстерності. Комплекс навчання передбачає перехід від побутової, спрощеної мови, властивій більшості абітурієнтів, до виразного яскравого сценічного звучання голосу актора. Навчання сценічної мови нерозривно пов'язане з формуванням пластичної волі, розвитком еластичності й рухливості дихальної й голосової апаратури, удосконалюванням мовного слуху, постановкою голосу, і т.д. і т.п.

В комплекс основних вимог до сценічної мови, крім бездоганної дикції, входять: м'язова воля й активність гортані й ковтки; підвищена витривалість голосу, що дає можливість зберігати виразність і звучність при самих різних психофізичних навантаженнях; благозвучність тембрової системи й темброва рухливість, що обумовлюють уміння використати широку гаму обертонів; властивість бути добре чутним у залах для глядачів будь-яких розмірів і переборювати складні акустичні умови; обсяг звуковисотного діапазону; глибина й об'ємність голосу, і т.д. При цьому наявність загальних вимог і системного підходу до навчання в обов'язковому порядку сполучається з пошуком і розвитком індивідуальних голосових особливостей кожного з майбутніх акторів, що не суперечать його психофізичним даним, а навпроти, проясняють і збагачують його природу. Інший раз на пошуки власної голосової індивідуальності в актора йде надзвичайно багато часу. Так, яскрава індивідуальність хрипливатого, як би зірваного, голосу В.Висоцького, дозволяє впізнати його з першого слова, виробилася далеко не відразу. У фільмі Стряпуха (1965) молодий актор В. Висоцький розмовляє (та й співає) ще трохи усередненим тенором.

ЛЮДИНА І ЛЯЛЬКА В ПРОСТОРІ ТЕАТРУ

Лялька посідає визначне місце в соціокультурному середовищі людини. Сфера театру – одне з місць, де використання ляльки найпоширеніше. У ляльковому театрі можна зустріти всі можливі типи та конструкції ляльок, ніде так чітко не виявляється взаємозв'язок та

взаємовплив між людиною та лялькою. Останнім часом в театральному просторі відбуваються процеси, які несуть на тільки специфічно-професіональне навантаження, але й виступають загальнозначимими для усього історико-культурного процесу.

В.Н. Топоров в своїй роботі „Міф. Ритуал. Символ. Образ” стосовно виникнення речей помічає, що анатомо-фізіологічні інструменти, властиві людині як біологічному виду (органи чуття і окремі члени (руки, ноги та ін.)) – свого роду „внутрішні” речі, – є „теоретичним” субстратом, програмою, „прототипом” „зовнішніх” речей і що „зовнішні” речі або просто речі виявляються природним продовженням біологічних інструментів („внутрішніх” речей), виведених вже за межі людського тіла, але здійснюючих ті ж самі функції. Якщо розглянути ляльку в світлі цієї теорії, виникає питання: продовженням якого „внутрішнього” інструменту вона є „Актор множить ляльками свою особу”, – вказує Н. Симонович-Ефімова в одній зі своїх праць У науковій психології існує поняття „субособи” – це відмінні від інших мініатюрні особи, що живуть усередині особи, кожна зі своїм власним набором відчуттів, слів, звичок, вірувань і манер. Є думка, що вони часто конфліктують одна з одною. У гештальт-терапії є така практика: практикуючий заплущує очі, та прислухається до „внутрішніх” голосів. Йому потрібно визначити, скільки їх та кому вони належать. Звісно ж, володарі цих голосів в описанні практикуючого набувають людських рис та характерів.

Таким чином, в середині людини завжди існує хтось „інший”, „інший я” (на відміну від „я”), й, можливо, створення ляльки – це і є процес матеріалізації того „іншого”, чужого.

На підтвердження цього говорить і той факт, що форми театральних ляльок (як тих, що зібрали в собі найрізноманітніші види і конструкції ляльок) еволюціонують (умовний термін, бо не відомо, в якій послідовності з’являлися ті чи інші види ляльок) від частин тіла людини, які представлялися як ляльки, у напрямку відділення від людини і більш того – „заволодіння” людиною.

Першими в цій системі виступають ляльки рукавичні. Рукавична лялька

(„ручна”) – одна з найбільш розповсюджених систем театральних ляльок. Називається вона так тому, що рука ляльководи знаходиться в середині тканинного тулуба ляльки, як у рукавичці. Пальці керують шиєю та руками ляльки. Голова звичайно повністю чи наполовину порожня і керується одним чи кількома пальцями, що просунуті у шию.

Існує багато модифікацій таких ляльок (петрушка, маппети, ляльки Іва Жолі) Цікаві факти щодо витоків цього типу театральної ляльки надають у своїй статті В. Новацький та І. Уварова. Людська долоня є об’єктом найбільшої уваги при виникненні первинних людських понять: узявши олівець, дитина обводить свою долоню, роздивляється зображення частини свого тіла, що відокремилось від неї на лист паперу. Теж саме робили і перші

люди, залишаючи схожі знаки в середині печер. Частіше до кам'яної стіни притулялась ліва долоня. За законами, що зберігаються в глибинах нашої свідомості, згідно з діяльністю двох півкуль головного мозку, праве – своє, ліве – чуже, праве – правильне, ліве – ні. Ліве з самого початку відштовхується від правого, відображає його дзеркально та негативно, як „нечисте”, неживе (тому вся нечиста сила робить дії зворотного порядку, лісовика можливо одразу впізнати по манері носити правий личак на лівій нозі, а австралійські деміурги й хетські боги – лівші). До цього „лівого ряду” належить і лялька, яка часто ототожнюється з нечистою силою (в уставі рисоля туркестанських ляльководів так і вказано: ляльку винайшов шайтан). В результаті виходить, що рукавична лялька відображає первинні поняття нашої підсвідомості, і в цьому зв'язку факт її появи постає цілком логічним.

„Ножна” лялька – рукавична лялька, якою актор керує за допомогою ніг. Існує також „лялька на голові”, що, як правило, використовується для коротких естрадних видовищ. Лялька кріпиться на голові артиста, який перебуває за ширмою. А на свої руки актор вдягає рукава одягу ляльки так, що вони стають руками ляльки. „Пальцеві ляльки” (наперсткові) – вид ігрових ляльок, що надіваються на пальці як наперстки (голівки-шарики з номера С. Образцова „Ми сиділи з тобою”). Усі чотири вище вказані види ляльок удають з себе частину тіла людини (в більшості випадків рухому), яка за допомогою костюма сприймається глядачами та самим актором як лялька.

Наступний етап відділення ляльок від тіла людини – це використання тіньових фігур. Тіньові фігури – „площинні ляльки”, за допомогою яких демонструють вистави театру тіней. Вони виготовляються з фанери, пластика, картону чи паперу. Всі частини тіла ляльки вирізаються окремо та з'єднуються на місці зчленування. Керування такою лялькою здійснюється в залежності від обставин: за допомогою ниток, чи тростини (яванські, ляльки Сходу). Тінь завжди наділялась виключними, магічними властивостями. У багатьох народів існують легенди й повір'я про тісний зв'язок тіні та того, хто її відкидає (наприклад, аборигени Індонезії вірили: якщо тінь людини вдарили ножем, то ця людина обов'язково помре, тощо).

Таким чином, в тіньових виставах лялька вже не частина людини, але міцно зв'язана з нею, вона фактично „пришита” до людини, вона її семантичний близнюк.

Існують ляльки, яких називають „тростинними”. Таку ляльку тримає ляльковод, але її руки управляються тростинами, паличками або дротом, прикріпленими до лялькових долоньок, зап'ясть або ліктів. Тростини найчастіше приховані в рукавах або одязі ляльки. Таких ляльок актори водять з-за ширми, піднявши над головою, тому їх ще називають „верхові” (яванські, ляльки австрійця Р. Тешнера, С. Образцова і т.д.). В цьому випадку лялька, фактично, знаходиться в руках ляльковеда, її рухи скуті, ступінь свободи рухів мінімальний.

„Планшетні ляльки” – це ляльки наскрізь пронизані горизонтально натягнутим шнуром. Цей шнур обтягується навколо ноги ляльковеда з

одного боку, а з іншого кріпиться до закріпленого стовпика. Планшетна лялька рухається довільно, повторюючи одні і ті ж рухи, коли лялькар натягує або послаблює шнур. Керування такою лялькою нагадує прогулянку матері та малої дитини, актори, „як мами, приставлені до дітей, що вивчають науку ходіння” Е. Давидова, говорячи про „паркетну ляльку” (один з різновидів планшетної), яка стала особливо популярною в останній третині ХХ ст., помічає, що такі ляльки нерідко великі, потребують зусиль більше ніж одного актора, – людина створила собі на забаву істоту, якій тепер прислуговує. Ці ляльки грубі та примітивні у керуванні, але в проявах своїх активні й свавільні. Актор з зусиллям обслуговує таку ляльку, ледве не бореться з нею. Є в цій ляльці щось монстроподібне, якась агресія тіла, перебільшення плоти; здається, ось-ось це незграбне чудисько стане проти свого творця, як боксер на рингу.

Механічні ляльки, які рухаються за допомогою механізму, прихованому

всередині, являють собою наступний етап відділення від людини (театри Г. Крамера, М. Мешке та ін.). Такі ляльки ні фізично, ні „механічно” не зв’язані з людиною. Вони рухаються самі по собі. Але обмеженість їх рухів, їх запрограмованість роблять ляльок такого типу також залежною від людини.

„Маріонетка” ж навпаки має великий простір рухів, але вона механічно зв’язана з людиною. Маріонетка – це лялька, яка керується за допомогою ниток, кінці яких закріплені на голові, руках, ногах, тулубі ляльки. Інші кінці цих ниток закріплюються на вазі – спеціальний пристрій, що знаходиться у руках актора

„Ростова лялька” – велика, в зріст людини лялька. Як правило, нею керує актор, що знаходиться в середині ляльки (лялька Голіафа з комедії „Про Давида та Голіафа” ХVІІ ст., телепузики, ляльки з вистави „Король Убю” шведа М. Мешке). Таким же засобом керуються деякі велетенські ляльки (фігури створенні американцем П. Шуманом в його театрі „Хліб та лялька”). В цих випадках лялька, здається, поглинула актора. Вона змінила його зовнішній вигляд, але не зачепила його внутрішньої суті. В ХVІ – ХІХ ст. у європейських країнах (Англії, Франції, Німеччині) були популярні вистави, в яких замість ляльок брали участь діти (іноді – карлики), які імітували рухи маріонеток, за що і здобули назви „живі ляльки”. До їх рук, ніг, голови були прив’язані нитки, що давало ефект вистави маріонеток. Іноді вони брали участь в суто маріонетковій виставі. Це приклад намагання людини перетворитися на ляльку. Всі свої дії людина направляє на створення найвиразнішого та найпереконливішого образу ляльки. Але такі виступи можна віднести скоріше до вистав демонстративних – шоу, на відміну від деяких вистав живого плану. Живий план, коли на рівні з персонажами-ляльками створює образ присутній у виставі драматичний актор. Вистави такого типу треба відрізняти від вистав, де використовується так званий „відкритий прийом”, при якому ляльковод виступає з лялькою відкрито, не

ховаючись від глядачів, але завдяки своїй майстерності залишається непомітним, концентруючи увагу та персонажі – ляльці (японський театр Бунраку). В своїй статті „О театре кукол” Л.Г. Шпет розділяє вистави живого плану на два типу:

1. Актор у ролі людини, що веде, чи показує лялькову виставу. Він оповідач, чи

читець, чи той, хто улаштовує виставу і коментує події, але не бере прямої участі в подіях п'єси. Зазвичай, актор при цьому знаходиться поза тим ігровим простором, де діють ляльки, таким чином і підкреслюється його природна відмінність від ляльок.

Актор залишається самим собою (людиною-актором), а ляльки залишаються ляльками (старик-казочник у виставі „Кішкін дім” Маршака, постановка С. Образцова; шарманщик у виставі „Каштанка” за Чеховим, постановка С. Образцова тощо) .

2. „Живий” актор виконує роль одного з діючих персонажів спектаклю і бере участь безпосередньо в подіях п'єси. Спілкування людини-актора з ляльками (що необов'язкове, хоча і можливе в випадках першого типу) стає неминучим; актор, як правило, діє в тому ж ігровому просторі, що і ляльки .

Особливу цікавість викликають вистави другого типу, але вони занадто

відрізняються одна від іншої, тому є сенс розділити їх ще на три підтипи:

- використовується лише масштабна різниця між людиною та лялькою, актор-

людина фактично фігурує у ролі „велетня” („Гулівер”);

- актор грає роль „живої людини”, діючої серед істот не лише іншого масштабу,

але й іншої природи („Лялькове місто” Є. Шварца, „Буратино” Є. Борисової);

- актор-людина виступає у ролі актора-ляльки („Великий Іван”, постановка

С. Образцова).

В усіх цих випадках ігровий простір між людиною та ляльками спільний,

причому в перших двох допускається можливість співіснування на рівних людини і ляльки. Такі вистави – свідцтво повного відділення ляльки від людини, це дві різні істоти, що стоять на одній площині та мають однаковий статус. Лялька самодостатня, як і людина, їх права рівні. У третьому ж випадку людина грає ляльку, тепер не лялька – копія людини, а людина – „копія ляльки” [12, с. 120]. Така заміна ляльки людиною досягає свого крайнього полюсу в театрі драматичному, який останнім часом все більш відчуває вплив театру лялькового (хоча завжди було навпаки). Можна виділити декілька основних напрямку цього впливу:

1. Використання ляльок у драматичній виставі (ескізи „Льва на площі”

Е. Кочергіна).

2. Використання елементів пластики ляльки у грі актора („Гамлет. Сні”, „Місяць кохання” А. Жолдака-Тобілевіча молодшого).

3. Домінуюча роль режисера, при якій актор стає маріонеткою в його руках (теорія надмаріонетки Е.Г. Крега).

4. Представлення вистав драматичного театру як лялькових, без участі в таких виставах ляльок („Жінка-змія” Генуезького драматичного театру).

Коли ляльки присутні у драматичній виставі, то вони практично в усіх випадках виступають як символи іншої реальності. Використовується знакова сутність ляльки, і вона на сцені драматичного театру, як і у житті, стає чи частиною ритуалу, чи оберегом, чи символом смерті (у Е. Кочергіна ляльки були знаками знищених людей).

У другому випадку актори не тільки відтворюють лялькову пластику, вони також промовляють короткі (лялькові) монологи, немов завчені, які не зв'язані з мімічними змінами та емоційним хвилюванням. Актори в таких виставах запозичують прийоми поведінки у механічних театральних ляльок. У виставах А. Жолдака-Тобілевіча молодшого актори з'являються на сцені, немов заводні механізми, виконують ряд рухів, що повторюються, і, коли „завод” закінчується, завмирають. Тоді на мить гасне світло, і на сцені – нові „механічні” актори.

Перетворити актора на маріонетку мріяв ще Дідро. В „Парадоксі про актора” під великим актором він розуміє „чудового блазня, якого поет тримає за мотузочок і в кожній строчці указує ту дійсну форму, яку той повинен прийняти”. Ця „маріонетизація” людської істоти досягає кульмінації у „надмаріонетці” Е.Г. Крега. Зважаючи на те, що актор не може перетворити власне тіло на «витвір мистецтва», але створити лише «серію випадкових одкровень», Крег хотів би йому протиставити людську маріонетку, яка б контролювала емоції і перетворила сцену на місце умовне:

«Приберіть актора, і ви усунете на сцені можливість процвітання грубого реалізму. Зникне живий персонаж, і в нашій свідомості перестануть змішуватися мистецтво і реальність; зникне персонаж з усіма його слабкостями й очевидними судомами плоті». Подібний же контроль на відстані за людським тілом передбачають і інші утопісти: маску й особливий голос актора, коли б, вважає Альфред Жаррі, «маска могла казати лише те, що властиве масці, якби м'язи її губ були гнучкими»; біомеханічне тіло актора, як писав Мейерхольд: «Акторів потрібно так натренувати свій матеріал, тіло, щоб воно могло миттєво виконувати одержані ззовні (від актора, режисера) завдання»; механічний балет Шлеммера, де «людині, носієві сконструйованих костюмів, можна здійснювати вільно уявні конфігурації на безмежно різноманітні варіації». Всі ці утопічні експерименти мають одну загальну властивість: непереборне ваблення до механізації сценічної, пластичної або вокальної. Тобто набувають рис механічної ляльки.

У випадку, коли вистави драматичного театру представляються як лялькові, скоріш за все передбачається метафоричне навантаження. Життєві ситуації, людські відчуття, самі люди у реальному житті набувають лялькового характеру. Сучасний світ оляльковується, тому й актори, і всі їх хвилювання лялькові.

Здійснене дослідження дозволяє дійти таких висновків:

1. Лялька фактично є продовженням людської субособи, що все більш матеріалізується і набуває людських рис.
2. Ляльки еволюціонують у напрямку відділення від людини у такій послідовності:
  - ляльки, які репрезентують частину тіла людини (ручна, ножна, пальцева, лялька на голові);
  - тіньові ляльки, які семантично зв'язані з людиною;
  - тростинні, які людина тримає безпосередньо в руках, ступінь свободи рухів мінімальний;
  - планшетні, керуються людиною за допомогою ниток та мають невеликий набір можливих рухів;
  - маріонетки – механічно зв'язані з актором, але мають максимальний ступінь свободи рухів;
  - механічні ляльки, фізично не зв'язані з людиною, але програмуються нею, на невелику кількість рухів;
  - ростові, що керуються людиною з середини;
  - живі ляльки – діти, які грають ляльок з метою здивувати, вразити глядачів своєю схожістю з ними;
  - прийом живого плану – прийом, при якому актор створює образ на рівні з персонажами ляльками, вони діють у спільному ігровому просторі, вступають на сцені у взаємовідношення як незалежні один від одного істоти.
3. Драматичний театр все більш піддається впливу лялькового театру, який здійснюється за чотирма основними напрямками:
  - використання ляльок в драматичній виставі як символів іншої реальності;
  - використання акторами прийомів руху й мови механічних ляльок;
  - намагання режисера узяти під свій повний контроль розум та тіло актора фактично перетворити його на маріонетку;
  - постановка у драматичному театрі лялькових вистав без участі ляльок, що несуть більшою мірою метафоричне навантаження.

Обладнання й техніка сцени.

Декораційне мистецтво

Декораційне мистецтво – мистецтво створення зорового образу спектаклю засобами декорацій и костюмів, освітлення й постановочної техніки. Декораційне мистецтво сприяє розкриттю змісту й стилю театральної

вистави, підсилює його вплив на глядача. Елементами декораційного мистецтва є костюми, маски тощо.

Декоратор - художник-виконавець, що пише декорації за ескізами іншого художника. Декоратори пишуть стоячи й використовують кисті с довгими ручками.

Декораційний цех - театральний цех, в котрому створюються декорації спектаклів.

Живописно-декораційний цех - театральний цех, в котрому виконується розпис ("по клітинках") м'яких декорацій за ескізами художника. Такий цех розміщується у просторому, світлому, приміщенні з високими стелями й галереями.

Театральне мистецтво - рід мистецтва, що відображає дійсність, характери, події, конфлікти, їх трактовки й оцінки шляхом драматичної дії, що виникає в процесі гри актора перед публікою.

В ході історичного розвитку усталилися чотири основні види театру, відмінні специфічними ознаками й засобами художньої виразності: драматичний, оперний, балетний театри, та театр ляльок.

Художник-декоратор - театральний художник, котрий переводить авторський замисел художника-постановника з (плоских) ескізів на (об'ємні) декорації.

Художник-декоратор:

- керує працівниками декораційної майстерні театру;
- особисто виконує найбільш складні живописні роботи.

Жорсткі декорації

Жорстка декорація – об'ємно-каркасні конструктивні елементи оформлення спектаклю: ширми, рами, стінки, стелі, дахи, двері и вікна, колони, меблі тощо. Для зручності зберігання й перевезення жорсткі декорації роблять розбірними.

Вставка - в театрі - окрема частина декорації, котра:

- включається в декорацію й виймається з неї при потребі;
- має вигляд рамки з рейок, обшитої фарбованим полотном або фанерою.

Глуха вставка - вставка, прилаштована на тривалий час, міцно.

Декораційна стінка - рама з брусків, затягнута тканиною.

Кобилка – особливої форми дерев'яний чи металевий гачок:

- кріпиться на невидимому глядачам боці деталі оформлення;
- служить для скріплення декорацій між собою.

Конструкція сценічного оформлення (лат. Constructio – побудова) – (в залежності від контексту):

- або каркас для об'ємних частин декораційних установок;
- або невидимі глядачеві станки із складних рам, накритих щитами, призначені для зміни рельєфу планшета сцени.

Пандус - театральний станок з похилою поверхнею.

Прадикабль (фр. Praticable) - конструктивна частина декорації, що складається із станків, сходів, драбин тощо, зазвичай прихованих від глядачів живописними елементами декорації.

Прадикабль - тривимірна об'ємна частина декораційної установки, на котрій актори можуть сидіти, стояти й ходити.

Станок - в театрі - поміст, пандус чи інша декораційна конструкція, що служить для підйому рівня сцени.

М'які декорації

М'які декорації - деталі оформлення спектаклю, зроблені з м'яких матеріалів:

- половик, котрим затягують планшет сцени;
- куліси, для перекриття сцени з боків;
- падуги, що закривають верх сцен; а також задники, що утворюють фон.

При збиранні й транспортуванні м'які декорації скочуються або згортаються.

Арлекін – частина декоративного оформлення сцени; перша (з боку оглядного залу) смуга тканини, нерухомо закріплена в горішній, частині порталльної арки сцени.

Арлекін:

- приховує від глядачів конструкції й механізми верхньої сцени;
- являється завершенням передньої (основної) завіси;
- входить складовою частиною в архітектурний інтер'єр оглядного залу.

Бокові сукна - сукна розташовані по кулісах.

Повітря - в театрі 19 ст. - плоска задня завіса, окрашена в світло-голубий колір.

Горизонт - в театрі - полотнище тканини:

- білого, сіро-голубого чи голубого кольору;
- підвішене в глибині сцени;
- затуляє собою задню стіну;
- частково перекриває боки сцени.

При відповідному освітленні горизонт створює ілюзію відкритого простору, повітря.

Диліжанс - велика театральна кисть-щітка, що служить для фарбування й розпису великих поверхонь.

Диліжанс виготовляється із щетини вищої якості, котра закріплюється в дубовій колодці з довгою трохи нахиленою ручкою.

Діорама - частина декораційного оформлення спектаклю; зображення:

- написане аніліновими фарбами на тонкому матеріалі;
- розраховане на просвіт від джерел світла, розміщених за діорамою.

Живописна панорама - вид задника; рухоме полотно із змінними картинами.

Задник - живописне полотно на тканині, котре підвішується в розтягнутому вигляді (на штанкетному підйомі). Задник є фоном оформлення спектаклю й розміщається позаду інших декорацій.

Заспинник – частина підвісної декорації на рамах, на котрій зображається пейзажний чи архітектурний мотив.

Кулісна машина - в театрі 17-19 століть – частина постійного обладнання сцени; рама на колесах, котра пересувалася в спеціально вирізаних в планшеті сцени проходах по рейках, прокладених по підлозі першого трюму. До кулісної машини кріпилися жорсткі декорації.

Куліси (фр. Coulisse від фр. Couler – ковзати) - плоскі частини театральної декорації:

- розміщувані по боках сцени паралельно чи під кутом до рампи;
- призначені для того, щоб закривати від глядача закулісний простір.

Розрізняють:

- м'які навісні куліси;
- жорсткі куліси на рамах.

Люмінесцентний театральний живопис - художньо-образотворче оформлення спектаклю, циркового чи естрадного представлення, масового видовища тощо, засноване на використанні холодного свічення тканини.

М'яка куліса – велике полотнище тканини:

- підвішене вузьким кінцем у вільному стані (гладко чи в складку) на межах планів сцени, закриваючи бокові простори сцени.

Одяг сцени - сукупність, утворена падуками й сукнами сцени.

Падуга - частина театральної декорації; смуга тканини, підвішена на штанзі до верху сцени, для маскувння верхніх прольотів над декораціями, колосників, підвісних декорацій та інших верхніх механізмів сцени.

Панорама – великий живописний задник, котрий підчас дії пересувається з одного боку сцени на інший. Пересування здійснюється за допомогою особливого механічного пристрою, що складається із панорамної дороги й привідних лебідок. Панорама застосовується в тих випадках, коли треба показати рух акторів чи будь-яких предметів на сцені.

Сукна - система підвісних, однотонних драпіровок, що служать заслонами. **Сукна** навішуються згори донизу за системою куліс по боках сцени, розташовуючись на окремих її планах.

Фестон - фігурний підбір декоративної драпіровки, що звисає у вигляді на півовальних, заокруглених складок.

Цех м'яких декорацій - театральний цех, в котрому:

- шиють задники, куліси, падуки, скатерті, чохла на меблі тощо;
- роблять аплікаційні декорації на тюлі й гардинній сітці;
- плетуть спеціальну сітку "жучок", котра добре тримає форму й слугує основою для аплікацій;
- оббивають меблі й т.і.

Реквізит

Реквізит (лат. Requisitum – необхідне) - в театр - сукупність справжніх чи бутафорських речей, необхідних акторам на сцені під час дії. Іноді реквізит доповнює сценічний костюм: зонтик, портфель і т.п.

Бутафор (італ. Buttafuori) - працівник театру, що виготовляє різноманітні предмети бутафорії, а також працівник сцени, котрий знаходився за кулісами й подавав артистам необхідні по дії предмети: зброю, квіти, книги, листи тощо.

Бутафорія - вироби, що зображують справжні предмети, котрі з тих чи інших причин складно чи неможливо використовувати на сцені. Бутафорія являється декоративним елементом оформлення спектаклю. Зазвичай предмети бутафорії:

- не являються точною копією оригіналів;
- мають бути міцними, простими й дешевими;
- відрізняються підкресленою виразністю зовнішньої форми.

Бутафорський цех - театральний цех, що здійснює виробництво бутафорії.

Пап'є-маше (фр. Papier mache – жований папір) - пластична маса із подрібненого розмоченого паперу, картону й інших волокнистих матеріалів з додатками-наповнювачами: крейдою, глиною, гіпсом чи клеєм. Пап'є-маше:

- являється основним бутафорським матеріалом;
- використовується для формування й пресування побутових і художніх моделей.

Реквізитор – технічний працівник театру, в обов'язки котрого входить зберігання, ремонт, а також покупка й підбір реквізиту. Реквізитор подає реквізит на сцену й прибирає його.

Реквізиторський цех - театральний цех, в віданні котрого знаходяться мілкі деталі обстановки й ті предмети, з котрими працює актор.

Художник-бутафор - театральний художник, що відповідає за виготовлення ескізів бутафорських виробів. Художник-бутафор керує бутафорським цехом.

Навчальне видання

Укладач:
Давидова Марина Олександрівна

**Методичні рекомендації з навчального курсу
«ПІДГОТОВКА ВИСТАВ У ЗАКЛАДАХ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

**Для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1-го року
денної та заочної форми навчання факультету дошкільної освіти**

Відповідальний за випуск: доктор педагогічних наук, професор, декан
факультету дошкільної освіти Т.П.Танько

Підписано до друку 14.01.2020 р. Формат 60х84 1/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.

Друк офсетний. Умовних друкованих аркушів 4.5

Замов. №   Наклад 50 прим. Ціна договірна

Надруковано: ФОП Панов А.М.,
м.Харків, вул. Жон Мироносиць, 10.

